

Jurs Cybuļs, Lideja Leikuma

LATGALĪŠU ĀBECĒ
(lementars)

* * *

Tai dzīduoju, tai runuoju,

Kai bej' moza iroduse;

Voi es kaida laksteigola,

Lūceit sovu volūdeņu?

Tautys dzīsmē nu Varakļonu.

Jurs Cybuļs, Lideja Leikuma

LATGALĪŠU ĀBECĒ *(lementars)*

Ūtruo daļa

Eksperimentāla mācību grāmata divās daļās

Atļāvusi lietot Latvijas Republikas Izglītības ministrija

Lielvārde 1992

“Latgališu ābece (lementars)” ir latgaliešu literārās (rakstu) valodas mācību grāmata, kuras pirmizdevums iznāk divās daļās, t.i., divās grāmatās. Šī mācību grāmata noderēs pamatskolas un vidusskolas skolēniem Latgalē un citos novados, bērniem un vecākiem, kas vēlas runāt, lasīt un kopt savas mātes un tēva valodu, valodniekiem un citiem interesentiem.

Grāmata ir savdabīgs uzziņu krājums par vienu no Latvijas vēsturiskajiem novadiem – Latgali – un tajā runātās valodas īpatnībām arī salīdzinājumā ar latviešu literāro valodu, tāpēc skolotāji to varēs izmantot latviešu valodas un literatūras, tēvzemes vēstures, dabas mācības un ģeogrāfijas stundās ne tikai Latgalē, bet arī citos Latvijas novados.

Visiem, kas interesējas par Latgali un latgaliešu literāro (rakstu) valodu.

Zinātniskie konsultanti: filoloģijas zinātņu doktors *Antons Breidaks*,
filoloģijas zinātņu kandidāte *Anna Stafecka*.

Mākslinieks *Jānis Gailums*.

Redaktore *Ruta Bokāne*.

Grāmatas datorsalikuma veidotāji: *Aivars Gribusts, Ivars Lukašūns*.

SATURA RUODEITUOJS

Runuosim i raksteisim latgaliski!	.5
RUNA I RAKSTEIBA	.6
Vuordu uzsvors	.7
Vuordu nūzeimis škir intonaceja	.8
Vuordu nūzeimis škir cīts voi meiksts leidzskans (i intonaceja)	.9
Runuotais leidzskans c (ć) vysaiduos pozicejuos	10
Diveju š veiduošonus izrunā	11
Divi s (ś) runā i raksteibā	12
Kai mainuos baļseigī i nabaļseigī leidzskani	13
Vaci leidzskanu puorveiduojumi i, ī, e, ē, ie, ei priškā	14
Leidzskanu puorveiduojumi j ģtekmē	15
Kai mainuos skanis radnīceigu vuordu saknēs	16
Kas ar kū vysbīžuok mainuos myusu vuordūs	19
Bīžuok lītuotī patskaņu (divskaņu) savīnuojumi ar leidzskani vīnā ziļbē	22
Atseviški skaņu puorveiduojumi, ar kurim latgalīšu raksteiba atsašķir nu latvišu literaruos volūdys	25
LATGOLĀ I CYTUR LATVEJĀ	26
Vīnaidi roksta, bet skaita i saprūt kotrs sovu	27
Kai kurs saprūt itūs vuordus	27
Vīnaidi saprūt (i roksta), bet navīnaidi runoj	29
Atšķireibys intonacejuos	29
Leidzskans n k voi g priškā	32
Leidzskana baļseigums vuorda beiguos	33
-ns voi -ņš vuorda beiguos	34
Nabaļseigūs leidzskanu pagarynuošona storp eisim patskanim	35
Vīnaidi saprūt, bet navīnaidi roksta (i runoj)	37
Patskans y i divskans yu	37

Divskaņš uo	40
Šaurī i plotī patskani e, ē	44
Leidzskani ķ, ģ i leidzskaņu savīnuojumi šķ, žģ	48
Leidzskaņu meikstynuošona	51
Atsašķir vuordi, vuordu nūzeimis	58
VOLŪDYS RŪTALIS, VOLŪDYS SPĀKS	62
Kai lītojam vīnaidi raksteitūs vuordus	63
Vīnaidi runoj, vīnaidi roksta, bet navīnaidi saprūt	64
Kai Latgolā nūsauc dobys paruodeibys	64
Kū dora Latgolys sātuos	67
Kū ar kū dora	68
Kaidu maizi (labeibu) i cytus kulturaugus audzej laukūs	70
Kaidi kūki aug ap mums	71
Kaidi kūšuma kryumi aug ap mums	72
Kaidi kūki, kryumi, ūdzynuoji (ūguluoji) aug suodūs (sādūs)	73
Kai “runoj” myusu lūpeni i putneni	74
Kaidi dzeivinīki (dzeivuli) dzeivoj mežūs, teirumūs, upēs	76
Kaidys zivs dzeivoj myusu upēs, azarūs	77
Kaidi putni dzeivoj myusu mežūs, kryumūs, teirumūs, ganeibā, pļovuos, pūrūs	78
Kū ar kū Latgolā saleidzynoj	81
Voi tu zyni, kū nūzeimej itī izteicīni?	82
Voi tu zyni, par kaidu cylvāku soka tai?	83
Kai (kuo, kei) kur runoj Latgolā	84
Kai sauc itūs priķšmatu? Kur tūs lītoj?	86
Symts vuordu vuordneica	87
Latgališu ābecis	91
Latgolys pogostu saroksts	94
Administrativais īdalejums leidz 1940. godam	95

RUNUOSIM I RAKSTEISIM LATGALISKI!

Otkon ir daguojs laiks, kod varim runuot latgaliski na tikai sātuos voi ar solys ļaudim, bet ari pogostu īstuodēs, školuos, oficialuos sanuoksmēs. Varim veiduot televizejys puorraidis, runuot latgaliski pa radio, drukuot avīzis, gruomotys. Kod smolkim i na vysod taisnim sūleišim, bet dzymtuo volūda atsagriž Latgolys šadzeivē i kulturyš apriņē.

Leidz šam latvišu austrumu pusis muosa, kura davuse nūsaukumu Latvejys zemei, tautai i vaļstei, biži ir palykuse aizmiersta voi nasaprosta. Aizmiersteiba sakņojās garajā (voi zynom, kū Latgolai nese 1561., 1629., 1772., 1802., 1865. gods?) atšķierteibā nu puorejūs latvišu nūvodu. Nasaprasšonys (biži – nagribiešonys saprast) pamats ir zynuošonu voi objektivyš attīksmis tryukums pret zylīm azarim nūsātū molu, kurys dzeivuotuoji ari piec 1917. goda atpakaļapsavinuošonys ar tautišim gribēja runuot, raksteit, skaiteit gruomotys, lyugt Dīvu, dzīduot dzīsmis poši sovā, bet na puornūvoda latvišu mēlē. Dīvamžāl aizmiersšona i nasaprasšona bejuse na tikai nu svešu varu pusis vīn.

Par kū naasam, pīmāram, vucejušis par tautys atmūdys izvaneituojim Latgolā – sakstagalīti Fraņci Trasunu, nautrānīti Nikodemu Rancānu, makašuonīšim Fraņci Kempu, Valereju Seili, leiksnīšim bruolim Skryndom (par taidim pošim "agreimajim ceirulim" nu cytu Latvejys molu – Juri Alunānu, Andreju Pumpuru, Krišjāni Valdemāru, Ati Kronvaldu, Jēkabu Zvaigznīti tak runojam)? Par kū īpasazeistam, pīmāram, ar Neredzīgo Indriķi, bet klusejam par Andryvu Jūrđžu? Par kū napazeistam Latgolys literatus Naaizmierstulī, Aļbertu Sprūdžu, Aleksandru Garaņču, Meikulu Apeli, Augustu Egluoju, Martu Skuju, Mareju Andžāni, Madsolys Juoni, Ontuonu Rupaini, Juoni Klīdzieju (vuicomēs tak par A.Leitānu, Apsīšu Jēkabu, Ausekli, A.Saulieti, J.Janševski, E.Dinsbergu, brāļiem Kaudzītēm, E.Birznieku – Upīti – atšķireigu laiku i kvalitatis raksteituojim nu puorejūs Latvejys nūvodu)? Vuicomēs par pyrmūs latviskūs gruomotu sastuodeituojim puornūvoda latvišim K.Firekeru, G.Manceli, E.Gliku, Veco Stenderu, bet pat napīminim Juoni Lukaševiču, Jezupu Akeleviču, Tomašu Kosovski, Jezupu Macileviču, Juoni Kurminu – taidu pošu gruomotu guoduotuojus Latgolys latvišim. Skaitom par periodiskīm izdavumim "Mājas Viesi", "Sētu, Dabu, Pasauli", "Pēterburgas Avīzēm", bet nicik nadazynojam par Gustava Manteifeļa kalendarim, F.Kempa "Daugovys" kalendarim i pyrmū latgališu avīzi "Gaisma", Kazimera Skryndys "Dryvom". Runojam par Valkys, Valmīrys školuoju seminarim, bet klusejam par faktiski pyrmū augstuokū muoceibu īstuodi Latvejys teritorejā – Kruoslovys goreigū seminaru (1757–1844).

Niu asam ceļa suokumā i otkon vyss ir pošu rūkuos. Voi breiveibu izmontuosim sovstarpeju vaiņu mekliešonai, voi ari saprassim, ka mums vēl gars kūpeigs ceļš ejams?

Pruots nav mīreigs, dūmojūt ari par latgališu literarū (rokstu) volūdu. Zynu, ka daļa latvišu breineisīs kai nazkod, dieļ kuo mums vajadzeigys divys raksteibys. Cyti sirdeisīs, kod naatrass latgališu literarajā raksteibā vysa, pi kuo pīrosts dzymtajā izlūksnē, voi kod tamā vīna voi ūtra forma izaruodeis cytaiduoka, nakai teik runuots pošā sātā. Voi iz prišku mums byus gona īcīteibys i sapratnis?

Par vīnu gon asmu drūša: cik labi spēsīm īsavuiceit sovu seņču volūdu, cik svareigs mums izaruodeis myusu latgaliskais montuojums, tik ari augsim pošcīnā, leidz ar tū – pīsajimsim spēkā i tāvu zemis mīlesteibā. Par tū, ka, atsasokūt nu bierneibys svātumu, nūlīdzūt sovu tāvu i muoti, vēl nikur iz pasaulā nivīns nav palics par īgīvieju...

Lideja Leikuma

RUNA I RAKSTEIBA

● **Vuordu uzsvors**

Uzsvora lītuošona latgalīšim sakreit ar latvišu literarū volūdu.

	· _ (_ _ _)		
ka	la	ni	sars
oka	mola	mini	vasars
osoka	samola	pīmini	pavasars
	sasamola	napīmini	

	· _ _	
pus·dzeiva	pa·klusom	vys·apleik
pus·spaņa	pa·mozom	vys·cišuok
pus·trejūs	pa·prišku	vys·dreizuok
pus·ūtra	pa·vysam	vys·vairuok

	· _ _		
ni·cik	tai·pat	vys·moz	gon·dreiz
ni·kod	te·pat	vy·sod	vy·saiž
ni·kur	tī·pat	vy·sur	

· _ _ (_)	· _ _ (_)
izbūzs	sēd, acs iz·būzs
izmets	īt, kupri iz·mets
nūsveids	dora nū·sveids
palākdams	skrīn pa·lākdams
papliets	verās, muti pa·pliets

· _ _ _ (_)	· _ _ _ (_)
apsaguozt	smejās apsa·guozdamīs
dasaturēt	puorišu dasa·turādamīs
pasavērt	ād pasa·vārdamīs

● Vuordu nūzeimis škir intonaceja

Latgalīši lītoj tikai divys intonacejys – lautzū i kreitūšū. Tuos paleidz atšķiert vuordu nūzeimis.

^ lautzuo intonaceja

(luocinis aug ..)

(rāna suoka ..)

(.. molku)

(lynus ..)

(caurs ..)

apsēs

dzeit

grīzt

plēst

sīts

\ kreitūšuo intonaceja

(teirumu dreiz ..)

(.. lūpus klāvā)

(.. riņči, riņkī)

(.. plotu muti)

(sīrs .. dieļ Juoņa dīnys)

 Kai izrunuosi vīnaidi raksteitūs vuordus?

Lic aiz **auss**: kod dīna **auss**, muote audaklu **auss**!

Sīna nakrauņ, kur **sīna**!

Sūlu gostim ūtru **sūlu**!

^ lautzuo intonaceja

gryuds

līgt

lūgs

ryugt

\ kreitūšuo intonaceja

gryuts

līkt

lūks

ryukt

 Izrunoj pareizi!

Kai kurs **gryuds**: cyts vīgls, cyts **gryuts**.

Jys grib **līgt** maņ lozdu **līkt**.

Te **lūgs**, verīs pats, pi kuru rotu nūsvīsts **lūks**!

Puorstuoj **ryukt**, maize jau īsuoce **ryugt**!

● **Vuordu nūzeimis škir cīts voi meiksts leidzskans (i intonaceja)**

Īvāroj!

<u>kluot</u>	byut <i>kluot</i> [kluôt]	<i>kluot</i> [kluôť] goldu
<u>kuoss</u>	puorsolu, tagad <i>kuoss</i> [kùoss]	<i>kuoss</i> [kùośś], ar kū vyn viervis
<u>reit</u>	na šudiņ, bet <i>reit</i> [reît]	<i>reit</i> [rèit'] lelim kimūsim
<u>gryuds</u>	rudzu <i>gryuds</i> [gryûc]	<i>gryuds</i> [gryûc] nūst ar obom rūkom
<u>mīgs</u>	apjēme <i>mīgs</i> [mīks]	<i>mīgs</i> [mīkś] ar maiglem
<u>veits</u>	poša <i>veits</i> [véic] stričs	stuodeņš bez iudiņa <i>veits</i> [véiéc]
<u>zeids</u>	na vylņa, bet <i>zeids</i> [zèic]	bārns ilgi zeids [zeîc] eiksi
<u>zīds</u>	rūzis <i>zīds</i> [žic]	<i>zīds</i> [žiéc] svīstu iz maizis

Izrunoj pareizi!

jys kruoc [krùoc], šņuoc [šņùoc], syuc [sỳuc],
šliuc [šl'îuc]; jyudz [jyûc], lyudz [lỳuc],
beidz [b'èic], steidz [št'èic]

tu kruoc [krùoć], šņuoc [šņùoć], syuc [sỳuéc],
šliuc [šl'îuéc]; jyudz [jyûéc], lyudz [lỳuéc],
beidz [b'èiéc], steidz [št'èiéc]

• Runuotais leidzskans c (č) vysaiduos pozicejuos

Skaiti uzmanēigi!

cysa	cik	duecyns (pārkiuņš)	ecēt
cyta	cīta	vucyns	vecēt
<i>jys</i>	brauc [bràuc]	jauc [jàuc]	sauc [sàuc]
<i>tu</i>	brauc [bràuc]	jauc [jàuc]	sauc [sàuc]
vacs [vaes]	luocs [luôcs] < luocis	kruocs [krùocs] < kruocis	
vuocs [vùocs]	vecs [veés] < vecis	suocs [suôcs] < suocis	
kuots	mīts	dzeits	molts
svuots	sīts	peits	solts
krits [kriéc] < kritis	luoceits [luôceiéc]	kliets [kl`ieéc]	
sits [šíéc] < sitis	veceits [véceiéc]	nakts [nakéc]	
atsasīt	atsagryust	atsadzert	atsanest
atsasmīt	atsapyust	atsaspert	atsavest
<i>jys</i>	klīdz [kl`ic]	mīdz [míc]	spīdz [špic]
<i>tu</i>	klīdz [kl`ic]	mīdz [míc]	spīdz [špic]
dodzs [docs]	drudzs [drués] < drudzis	klīdzs [kl`icés] < klīdzis	
rudzs [rucs]	vadzjs [vaés] < vadzis	zadzjs [zaés] < zadzis	
bods	kaidjs	mads	gluds
gods	taids	vyds	ruds
laidjs [laiéc] < laidis	plaudjs [plauc]	sirdjs [šiféc]	
leids [l`ieéc] < leidis	spreids [spreic]		

Īgaumej, kai pareizi juoroksta atškireigi rodušis izrunys leidzskani c (ć)!

Gona uorā *byuts*, vīns *byuds* (vaigs) jau bolts.

Tī, kur upis *leics*, auga *nūleics* veitūls.

Dāls paklauseigi *leids* revēt, bet, jam par laimi, suocīs *leits*.

Kod pādejais kukuļs *īsauts* ceplī, muote *īsauc* bārnus ustobā.

* * *

Sasabuore div vadaklys,
Pa ustobu staiguodamys:
Vīnai noms naslauceits,
Ūtraī golds namozguots.
Pyut, viejeņ, slauk nameņū,
Lej, leiteņ, mozgoj goldu!

* * *

Atsasēst, atsapyut,
Muna vacuo muomuleņ,
Gon tu beji pīkususe,
Mani mozu auklejūt.

• Diveju š veiduošonus izrunā

Skaiti uzmaneigi!

drūšs	mežs	aizšaut	izšaut
svešs	myužs	aizšyut	izšyut
cīššu	grīzšu	nesšu	vesšu
cīššona	grīzšona	nesšona	vesšona

Īgaumej, ka latvišu literarajā volūdā lītvuordu ar –šona raksteibā leidzskanš š prīškā gaist. Tur pareizi byus ciešana, griešana, nešana, vešana, bet latgalīšim –šonys prīškā sasaglojoj nanūteiksmis saknis beigu leidzskanš: lauzt – lauzšona, krist – krisšona.

• **Divi s (š) runā i raksteibā**

 Byunit uzmaneigi!

boss	gauss	gaiss	nuoss [nuošš]
oss	sauss	maiss	tuoss [tuošš]

ūss [ūšš] < ūsis	bārzs [bārss]
uopss [uopšš] < uopsis	duorzs [duorss]

ezs [ešš] < ezis	druozs [druošš] < druozis
uozs [uošš] < uozis	guozs [guošš] < guozis

kūssi [kūšši]	kriss [krišš]	leissim [lēiššim]	dzēssit [džēššit']
ūssi [ūšši]	siss [šišš]	vessim [vēššim]	plēssi [plēššit']

Latgalīši nuokūtnis formys veidoj cytaižuok nakai latvīšu literarajā volūdā!

 Skaiti i īgaumej raksteibu!

* * *

Tpr̄r, gūteņa, še maizeite!
 Atīs tovi vediejeni;
 Na tik tevi vīnu vess,
 Vess i pošu ganeituoju.

* * *

Īsim, bruoli, silenā,
 Giusim syla vuovereiti!
 Nūgivuši vuovereiti,
 Palaissim naudeņā.

• Kai mainuos bal̄seigī i nabal̄seigī leidzskani

bal̄seigs ———> nabal̄seigs

b > p

gruobt
skuobt
lobs
skuobs
rūbs
zūbs

g > k

deigt
dīgt
duorgs
vuorgs
mīgs
snīgs

z > s

druozt
guozt
duorzs
mozs
izsaļt
izskrīt

d > t

(jys) dūd
(jys) puordūd
kod
kod nakod
tod
šod tod

nabal̄seigs ———> bal̄seigs

k > g

lykdams
saukdams
suokdama
vykdama

p > b

apbērt
apbūrt
apdaga
apdeiga

s > z

dzāsdams
kosdams
nasdama
rausdama

t > d

atbēre
atbrauce
atdaleit
atdareit

(t >) s > z

jusdams
krisdams
sysdama
veisdama

(d >) s > z

brisdams
sprausdams
sveisdama
vasdama

dz > c

(jys) jyudz
(jei) klīdz
(jī) aizlīdz
(juos) lyudz

? Kaidus pīmārus vari nūsaukt vēļ?

Īgaumej, ka divdabu raksteiba, kurūs (t>)s>z i (d>)s>z, atsašķir nu tūs pošu divdabu raksteibys latvišu literarajā volūdā, kur pareizi ir juzdams, krizdams, sizdams, vīzdama; brizdams, sprauzdams, svīzdama, vezdama.

● Vaci leidzskāņu puorveidojumi i, ī, ē, ē, ie, ei priškā

? Skaiti uzmaneigi, piec dūtūs paraugu aizpildeidams tukšuos vītys!

k > c

leiks – leiceņš
rūka – rūceņa
seiks – . . . . .
smolks – smaļceņš
sokys – . . . . .
vylks – . . . . .
braukt – brauciejs
jaukt – . . . . .
viļkt – viļcīņš
kaukt – kauce
kruokt – . . . . .
maukt – maucem
plyukt – . . . . .
saukt – saucet
šņuokt – . . . . .

g > dz

mozgs – mazdzeņš
pūga – pūdzeņa
styga – . . . . .
ūga – . . . . .
voga – . . . . .
zyrgs – . . . . .
klīgt – klīdzīņš
līgt – līdziejs
lyugt – . . . . .
beigt – beidze
jyugt – . . . . .
mīgt – mīdzem
steigt – . . . . .
zvīgt – zvīdzet
žņaugt – . . . . .

? Skaiti i roksti pareizi!

Dīveņš brauce par azaru, – kaladū, kaladū!
Boltus ladus lauzejams, – kaladū, kaladū!
Piec Dīveņa Svāta Muora, – kaladū, kaladū!
Līpa lopys kluosteidama, – kaladū, kaladū!

Vaiņuk, munu vaiņuceņu,
Vairuok zalta, na sudobra!
Divi puški zalta lyku,
Trešu – bolta sudabreņa.

• **Leidzskāņu puorveidojumi j ītekmē**

Meja	<u>Lītvuordūs</u>			<u>Darbeibys</u>
	<u>II deklinacejā</u>	<u>V deklinacejā</u>	<u>VI deklinacejā</u>	<u>vuordūs</u>
p – p	skaps – skapa	upe – upu	—	kuopt – kuopam
b – b	guļbs – guļba	dūbe – dūbu	—	gluobt – gluobam
v – v	ciervs – cierva	vierve – viervu	zivis – zivu	—
m – m	kūrms – kūrma	zeme – zeme	—	stumt – stumam
s – š	ūss – ūša	lase – lašu	—	dzēst – dzēšam
t – š	zuts – zuša	bite – bišu	nakts – nakšu	pyute – pyušam
z – ž	viezs – vieža	veize – veižu	—	guozt – guožam
d – ž	brīds – brīža	prīde – prižu	sirds – siržu	svīde – svīžam
c – č	luocs – luoča	svece – sveču	bet acs – oca	—
dz – dž	vadzs – vadža	ūdze – ūdžu	—	—
l – ļ	bruolī – bruoļu	egle – egļu	pilī – piļu	kola – kaļam
n – ņ	apeinī – apeiņu	meitine – meitiņu	sienī – sieņu	—

? *Saleidzinoj, kai mainuos vairuoki leidzskani kūpā!*

kst – kš	buorksts – buorkšu, dyuksts – . . . , leiksts – . . . , puoksts – . . . .
sl – šļ	greislis, gryuslis, kauslis, kuopslis, pakrieslis, pyuslis, truslis . . . .
sm – šm	dzīsmē – dzišmu
sn – šņ	asnis, eļksnis, kruosne, slīksnis, trūksnis, usne. . . .
zn – žņ	škīzne – škīžņū, zvaigzne – . . . .

! *Īgaumej, ka latgaliski pareizi ir raksteit dzīšmu svātki!*

• Kai mainuos skanis radnīceigu vuordu saknēs

e – rynda

e – ē – ie (<ē) – a (<ę) – ā (<ē) – o – a (<o) – uo (atbylst latvīšu literaruos volūdys ā) – ū (atbylst latvīšu literaruos volūdys uo) – i – y (<i).

? Skaiti uzmanīgi! Turpynoj suoktuos ryndys ar radnīceigim vuordim!

bērt, bēre – bieru – sabārts – buorsteit . . . .

dvest – dvēsele, dvēse – dviešu – dvaša . . . .

dzert . . . .

ēst – iežu, iedīņš – ādu, apāsts, abāds (abādys) . . . .

grebt – grabu, grabtive – gruobt, gruobeklis . . . .

maļt . . . .

nest – pīnasts – nosta, nosuot . . . .

plēst, plēte – pliešu – plateit – plotums, plots . . . .

remdēt . . . .

slēgt, slēdze – sliedžu – atslāga – slūgs, slūdzeit . . . .

sveru – svēre – svierts (svēre) – svareigs – svors – svuorsteit . . . .

svēteit . . . .

šķelt – šķēle – šķieļu – šķaldeit – školda . . . .

veļt, veļdine – vēle – vieļu – valāna, vaļņš – volsta – vuoļuot, vuole – viļņš

vest . . . .

zeļt, zeļmiņš – zēle – zieļu – zaļums, zaļš – zuole . . . .

zveļt, atzveļtnis – zvēle – zvieļu – zvaļsteitīs – zvolstuos . . . .

i – rynda

*i – y (<i) – ei (< ī) – ī (atbilst latvīšu literāruos volūdys ie) – ej – ēj –
iej (< ēj) – ai.*

? *Skaiti uzmaneigi! Turpynoĵ suoktuos ryndys ar radnīceigim vuordim!*

beitīs, beistūs, nūsabeida – nūsabeĵa – baileigs, baidākls . . . .

dzist – dzysynuot – dzīst, dzīsna . . . .

grīzt, pagrīzīņš – greizs . . . .

grīzt, grīze, grīziņš – graizeit . . . .

klīgt . . . .

leikt, leikums – likt . . . .

leit – leĵa – lēĵa – lieĵu – laisteit . . . .

likt – lyku, lykums – līku – laiks, aizlaiceit . . . .

meit, meits (meišona) – meĵu – maineit . . . .

migt . . . .

mīži, mīzaite – maize . . . .

rīt – rej – rēĵa – rieĵu . . . .

sīt – sēĵa – sieĵu – saisteit, saite, līsaiški, pasaiņš . . . .

smītīs, izsmīklis – smeidynguot – smejās – smējēs – smiejūs – smaids . . . .

stidzeņa . . . .

sveist, sveida – svīdri, izasvīdreĵ . . . .

svīst, svīsts – svaideit . . . .

šķidrums – škeist, škeidūņš, škeidynguot, škeists . . . .

vynu – veit – veĵa . . . .

u – y (< u) – iu (< ū) – yu (< ū) – av – ov (atbilst latvīšu literāruos volūdys av) – uov (atbilst latvīšu literāruos volūdys āv) – au.

?

Skaiti uzmaneigi! Turpynoĵ suoktuos ryndys ar radnīceigim vuordim!

brukt, brucynuot – bryuklinis, bryuk – brauceit . . . .

gluds – glaudeit . . . .

gryust, gryuslis – grauduot . . . .

jukt . . . .

just – jyut, jyutys – nūjauta . . . .

krovuotīs, krovolda – kruovu – kraut, krautive . . . .

lyuzt, lyuzums – lauzt, lauzeit . . . .

ļuove . . . .

pyva, (lokstu) pyve – pyut – prauli . . . .

pļova – pļovieĵs, pļuove – pļaut, pļautivs . . . .

ravēt – ruove – raut . . . .

ryudynuot . . . .

ryugt, atryugys, ryugušņiks, ryuguļs – raugs . . . .

ruds, rudiņs, rudmīse, ruduss – rauda, raudive . . . .

smukt, aizsmucs – smyuk . . . .

sust . . . .

šļukt – šliuk, šliuc, šliuce – šļauceitīs . . . .

tukt, tukls, tuklums – tyukst, tyukšs – tauki . . . .

zust, zudums – zyud – zaudieĵums . . . .

• Kas ar kū vysbīžuok mainuos myusu vuordūs

? Aizpīldi tukšuos vītys!

ē : ie

mērcēt paguotne miercieju – miercieji – mērcēja – mērcējom – mērcējot

nuokūtne mierciešu – mierciesi – mērcēs – mērcēsīm – mērcēsīt

sēdēt paguotne . . . .

nuokūtne . . . .

vēlēt paguotne . . . .

nuokūtne . . . .

meklēt paguotne meklieju – meklieji – meklēja – meklējom – meklējot

nuokūtne mekliešu – mekliesi – meklēs – meklēsīm – meklēsīt

redzēt paguotne . . . .

nuokūtne . . . .

velēt paguotne . . . .

nuokūtne . . . .

brēkt brieču – brieci – brēce – brēcēm – brēcēt

dzēst dziešu – dziesi – dzēse – dzēsēm – dzēsēt

lēkt . . . .

mēzt miežu – miezi – mēze – mēzem – mēzet

sprēst . . . .

tēst . . . .

a : e

azars – ezereņš

calms – . . . .

lads – . . . .

mads – . . . .

malns – meļneits

vadakla – . . . .

es matu – *mes* messim*es* nasu – . . . .*es* vadu – . . . .*jys* mat – *tu* met*jys* nas – . . . .*jys* vad – . . . .**e : a; ē : ā**

cerēt – carādams

meklēt – . . . .

pelēt – . . . .

redzēt – . . . .

revēt – . . . .

velēt – . . . .

ē : ā

brēkt – brāc

krēkt – . . . .

lēkt – . . . .

mērcēt – mārčādams

sēdēt – . . . .

vēlēt – . . . .

ā : ie

bārns – bierneņš

bārzs – . . . .

dāls – . . . .

grāks – . . . .

jārs – . . . .

klāvs – . . . .

spāks – . . . .

ie : ie

kliets – klieteņa

siens – . . . .

vierss – vierseits

viezs – . . . .

kriejums – kriejumeņš

miehess – mienesteņš

sieja – siejiejeņš

a : o

art – ordams
 maļt – . . . .
 saļt – . . . .
 kaseit – kosa
 laseit – . . . .
 praseit – . . . .
 adeju – odu
 krateju – . . . .
 maneju – . . . .

i : y

dzist – dzysynuot
 migt – . . . .
 sisinš – . . . .
 likt – lyku – lyki – lyka
 sist – . . . .
 tikt – . . . .

o : a

dorbs – darbeņš
 golva – . . . .
 molka – . . . .
 gobols – gabaleņš
 vonogs – . . . .
 žogota – . . . .
 cīlova – cīlaveņa
 Daugova – . . . .
 kļovs – kļaveņš

y : i

cylpa – cilpeņa
 pyks – . . . .
 smylga – . . . .
 styga – . . . .
 vylks – . . . .
 zyrgs – . . . .

 Saleidzinoj, kai mainuos skanis vīnys saknis vuordūs!

* * *

Raudiveite nīdris škeire,
 Raudavānu maklādama;
 Tautu meita, malnaceite,
 Škeire munus bruoleleņus.
 Ej da pūram, škir tuos nīdris,
 Na tūs munus bruoleleņus!

● **Bīžuok lītuotī patskaņu (divskaņu) savīnuojumi ar leidzskani vīnā ziļbē**

 Kotru stulpeņu (stabeņu) papyldynoj pats!

Vuordu saknēs

- al (ļ) -

calms

dzaltons

malns

maļt

palni

zaļš

.....

- el (ļ) -

ceļš

ceļt

lels

meļs

peļņa

veļt

.....

- yl -

dzyļna

pyļns

syls

sylts

tyļts

zyļs

.....

- ol -

bolts

kolns

molka

smolks

solts

volgons

.....

- ul (ļ) -

buļbe

guļt

kulda

kuls

kuļt

mulda

.....

- uol -

bruoļs

buols

cuoļs

muols

suoļs

vuols

.....

- im (- ym -) -

cymdi

dzimt

dzymta

grimt

jimt

symts

.....

- um -

grumbys

mums

jums

jumts

skumt

stumt

.....

- un (ņ) -

dundurs
grunduļš
juņš
puns
suņš
stuņde
.....

- ar -

gars
kars
karsēt
sars
vardive
vars
.....

- ār -

bārni
bārs
jārs
mārs
pārņ
pārnejais
.....

- ēr -

bērt
dzērve
dzērvine
sērt
šērve
vērtis
.....

- ir -

dzirdeit
pirmeit
sirdeitīs
sirds
sirsneigs
virt
.....

(-) ier -

ciervs
dzierdēt
ierbe
pierts
sierms
vieršni
.....

- yr -

dzyrda
pyrmais
syrda
styrna
vyrza
zyrgs
.....

- or -

dorbs
gords
korsts
sorgs
sorkons
sorma
.....

- ur -

burbuļš
burlaks
burka
burtneica
burts
žurnals

- ūr -

būrt
dūrt
kūrls
kūrms
kūrmuļš
pūrs

- uor -

duorgs
duorzs
muorks
tuorps
vuorpa
vuorti

Vuordu pīdieklūs

- ul (l) -

cybuļs
muokuļs
skrytuļs
spryguls
suopuļs
vuorguļs

- ūl (l) -

(d)uobūls
dzejūls
kiukūls
pyupūls
seipūls
veitūls

- am -

dzieržams
graužams
līkams
nasams
pļāunams
vadams

- om -

doroms
gaidoms
losoms
skaitoms
slaukoms
zynoms

- um -

duorgums
dziļums
dzydrums
klybums
oklums
vacums

- ān -

bruolāns
kozlāns
peilāns
syvāns
vardivāns
zūsulāns

- eņ -

bierneņš
bierzeņš
darbeņš
mozeņš
seiceņš
veireņš

- iņ -

akmiņš
līmiņš
putiņš
ritiņš
rudiņš
zibiņš

- iņ -

braucīņš
cielīņš
dzierīņš
iedīņš
kritīņš
virīņš

- on -

dzaltons
slovons
soldons
sorkons
volgons
zylgons

- uon -

bazneicuons
būrkuons
čyguons
dyrvuons
nakriškuons
viļacuons

- ūņ -

klaidūņš
lītūņš
myrūņš
naramūņš
sleikūņš
šķeidūņš

Vuordu golūtnēs

- am

laikam
myužam
mozgojam
nasam
pļāunam
skolojam

- em

dzeivem
eglem
meitinem
upem
ūglem
zeminem

- im

gribim
gulim
lūpim
naktim
pīcim
sirdim

- om

divejom
lopom
molom
solom
sešom
vītom

● **Atsevišķi skaņu puorveidojumi, ar kurim latgališu raksteiba atsašķir nu latvīšu literaruos volūdys**

latgaliski

gars, kars, kurs, vars

suojs, viejs, vuojs

beja, reja, seja

dryva, pyva, šyva

kimūss

krysts

tymss, 3. personā tymst

ustoba

piersts

apakle

strods

plakts, pokys

buca

driči, driki

pazuse (paduse)

īška, priška

migžzeit, regžinis

dzaltons, slovons

rondons (< rimt)

atlase, olūts

latvīšu literarajā volūdā

garš, karš, kurš, varš

sājš, vējš, vājš

bija, rija, sija

druva, puva, šuva

kumoss

krusts

tumšs, 3. personā tumst

istaba

pirksts

apkakle

strazds

blakts, bakas

muca

griķi

paduse

iekša, priekša

mežģīt, auklu režģis siena nešanai

dzeltens, slavens

remdens

atvase, avots

Kaidys atšķireibys tu zyni vēl?

LATGOLĀ I
CYTUR LATVEJĀ

VĪNAIDI ROKSTA, BET SKAITA I SAPRŪT KOTRS SOVU

• Kai kurs saprūt itūs vuordus

 Saleidzinoj, kai kurs saprūt itūs vuordus!

latgaliski

(*aunu* zuobokus)

(*kosa* pakausi)

(dzersim *olu*)

(*osa* zuole)

(*osi* zūbi)

(prasavoj ar *prasu*)

(saulis *rīts* vokorā)

aunu

kosa

olu

osa

osi

prasu

rīts

latvišu literarajā volūdā

(aitas un *aunu*)

(*kosa* un staipeknis)

(*olu* kultenis)

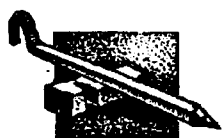
(krūzes *osa*)

(*osi*, ne ozolu)

(*prasu* gludekli)

(ir *rīts*, lec saule)

loms (*lauznis*)

loms

daudz zivju

pelis ola

ola

vistas ola

kūka pīpe

pīpe

pīpe

muola greida

podš

māla podš

cipars 1

vīns

dzēriens

pučis (pukis)zīds

zīds

audums

es radzu

es redzu

kūku

lopu

lūku

lūpu

pūli

pūru

solu

somu

tārpu

● Atšķirībys intonacejuos

 Pivērssim uzmaneibu golvonajom nasakriteibom!

latgaliski

latvīšu literarajā volūdā

↘ kreitūšuo intonaceja

~ stīptuo intonaceja

būmba

buṃba

kāuls

kaūls

lāiva

laīva

lāmpa

laṃpa

mūiža

muīža

pūika

puīka

Cytur Latvejā lītuotuos stīptuos intonacejys vītā Latgolā runoj kreitūšū. Stīptuos zilbis ir jorunoj gari, leidzoni, vysu laiku vīnaidā styprumā. Kreitūšuo intonaceja nu suokuma ir stypruoka, beiguos klusuoka, aprautuoka.

 Īvāroj atšķireibu i lītoj kotru intonaceju sovā vītā!

latgaliski

bolts [bòlc]

īva [iva]

laiks [làiks]

muosa [mùosa]

skaidrs [skàidrs]

spolva [spòlva]

latvīšu literarajā volūdā

balts[baĩc]

ieva [iēva]

laiks [laĩks]

māsa [māsa]

skaidrs [skaĩdrs]

spalva[spaĩva]

 Latvīšu literarajā volūdā itūs vuordus runoj ar stīptū intonaceju. Puorveidoj!

Bryuns, bruoļs, daudz, gryuts, jyura, lels, līpa, miert, muote, peile, pylns, pļaut, prīde, rīksts, rūze, saule, sēt, sierms, sīva, šaut, šyut, tāvs, teirs, teirums, vairs, vāss, veirs, vuorna, vuorpa, zierņs.

 Izcaltuos zilbis skaiti ar stīptū intonaceju!

Balta, balta villainīte

Asarās izmazgāta;

Ne tā žuva saulītē,

Ne rāmā vējiņā.

[Baĩta, baĩta villainīte

Asarās izmazgāta;

Ne tā žuva saulītē,

Ne rāmā vējiņā.]

Kreitūšuo intonaceja latgalīšim bīži ir tymūs pošūs vuordūs, kur tei juorunoj latvīšu literarajā volūdā. Nasaceņssim par tū navajadzeigi stīpt vysys garuos ziļbis!

 Saleidzinoj!

latgaliski

bolss [bòlss]

draugs [dràuks]

kūks [kùks]

maiss [màiss]

ŗūka [rùka]

sauss [sàuss]

latvīšu literarajā volūdā

balss [bàlss]

draugs [dràuks]

koks [kùoks]

maiss [màiss]

roka [rùoka]

sauss [sàuss]

 Ari itūs vuordus latvīšu literarajā volūdā runoj ar kreitūšū intonaceju.

Aut, auzys, bāda, bīži, braukt, cymdi, cīst, dīna, gais, greida, grūži, klīgt, kvīši, laipa, leiks, maize, mīgs, mīži, raibs, sīns, šaurs, taisns, tauta, vīgli, vīta, zīma.

 Izrunoj pareizi saknis ziļbu intonacejys latvīšu literarajā volūdā!

[Ļaūni ļaūdis, ļaūna dīena
Stūma mani lejiņā;
Dīeviņš ņēma pīe rūociņas,
Veda mani kalniņā.]

***

[Snaūda priēde, snaūda egle,
Snaūda brāļa līgaviņa.
Priēdi, egli vējiņš lūoka,
Kas snaūduli muōdinās?]

Latgališu lauztuo (^) intonaceja saknis ziļbēs lelā daļā vuordu sakreit ar latvīšu literarū volūdu.

Ari itūs vuordus latvīšu literarajā volūdā runoj ar lauztū intonaceju.

Augt, bļaut, dūt, dzert, dzīsmē, ēst, guozt, īt, jauns, laist, leits, meita, myužs, nauda, ūds, uoda, pīca, raut, reits, sēdēt, tuoli, vāls.

Tūmār latgališi lauztuos ziļbis runoj bīžuok nakai cyti latvīši. Atšķireibā nu treju intonaceju apgobola (Cāsu, Valmīrys, Valkys, Smiļtinis, Rounys apkaimis) Vydzemis izlūksnis, kuru intonaceju sistemu bīži pījam par vālamu vysā latvīšu literarajā volūdā, latgališi ar lauztu intonaceju runoj, pīmāram, pīdiekļus -eib- [dzeīveība], -eit- [uōzeīts], -eig- [ticeīgs], lokativa golūtnis [dzeivē, golvā, klietī, teirumā]. Ziļbu lauztu izrunu leidzeigūs gadīnūs jī puornas ari iz latvīšu literarū volūdu. Tei tūmār nav puoruok lela bāda, par tū ka lauztū intonaceju runuotajuos pozicejuos dziedēsīm ari vydsdialekta rītumu izlūksnēs.

Svareiguok byutu latvīšu volūdys stuņdēs palobuot napareizi runuotuos intonacejys saknis ziļbēs (suokumā vysmoz bīžuok lītuotajūs vuordūs), par tū ka latvīšu volūdā intonacejom ir svareīga lūma – tuos var byut vīneiguos vuordu nūzeimis škeiriejys (par tū verīs īpriķšējā nūdaļā!). Tai, pīmāram, nav vīnolga, voi mes sokom zāle (latgaliski – zuōlē), voi zāle (latgaliski – zāle ‘plaša telpa’), voi sokom aūksts (latgaliski – solts) voi aūgsts (latgaliski – aūgsts, pīmāram, sūls) i tml.

• **Leidzskans n k voi g priškā**

Leidzskani n latvīšu literarajā volūdā k voi g priškā runoj nazali – izrunā pīsaslādzūt kluot ari daguna dūbumam; – na kai [n], bet kai[ŋ]. Tod izrunā mēlis pakalejū daļu ceļ iz augšu, mēlis galeņu atvalk atpakaļ (nalīk pi viersejūs zūbu, kai runojūt, pīmāram, vuordus sīns, pīns voi tyn, tryn).

? *Saleidzinoj!*

latgaliski

Nav naudys. [Nau naudys.]
Janka vyngroj. [Janka vyngroj.]
Brone nadzer pīna.
[Brone nadzer pīna.]
Ingai slynkums. [Ingai slynkums.]

latvīšu literarajā volūdā

Nav naudas. [Nau naudas.]
Janka vingro. [Janka vingro.]
Brone nedzer pienu.
[Brone nedzer pienu.]
Ingai slinkums. [Ingai slinkums.]

? *Dūtūs teikumus puorveidoj latvīšu literarajā volūdā i skaiti pareizi!*

Janka stuov pi benzina **tanka**.

Kungs gaideis pi **bankys**.

Nu **Anglejys** atbrauce **anglīte** ar veiru.

Anglītei pateik **tango**, bet juos veiram **svings**.

Voi **Kongo džungļūs** aug ari **mango**?

* * *

Sper, pārkiuņ, vysus *kungus*,
Bazneickunga vīn nasper,
Kas mozūs nūkristeja,
Kas vacūs paglobuoja.

● **Leidzskana baļseigums vuorda beiguos**

Runojūt latvīšu literarajā volūdā, baļseigī beigu leidzskani juorunoj baļseigi: kad, tad, berž, spīd (navys kat, tat, berš, spīt). Runojūt latgaliski, baļseigī beigu leidzskani puorsavērš par nabaļseigīm, kod tam natraucej sūplok asūšuos skanis. Raksteibā baļseigais beigu leidzskans palik namaineits.

? Skaiti pareizi!

Draugi sēž un spriež. Šogad zied daudz liepu. Spied līdz galam!
Tagad dod man!

* * *

Visi mazi avotiņi
Vakarā miglu laiž;
Visi mazi bāleliņi
Pēc māsiņas gauži raud.

* * *

Zied ābele pret ābeli
Mālainā kalniņā;
Dzied māsiņa pret māsiņu,
Svētu rītu ganīdamas.

* * *

Div muosenis sasabuore,
Raibus cymdus adeidamys:
Vīna grib, ūtra grib
Muna bolta bruoleleņa.

● -ns voi -ņš vuorda beiguos

Runojūt latvīšu literarajā volūdā, leidzskanus -ns voi -ņš navajag aizstuot ar -nc voi -ņč, kai mes tū dorom, runojūt latgaliski.

? Skaiti pareizi!

Viens gans (*navys vienc ganc*), maziņš kociņš (*navys maziņč kociņč*).
Akmens, asmens, rudens, ūdens, akmentiņš, rudentiņš, ūdentiņš,
mēnestiņš.
Viņš ir mans vectētiņš.

Skaiti, pareizi izrunuodams **-ns**, **-ņš** vordu beiguos!

Saki, staltais tēva dēls,
Kāds bij tavs kumeliņš?
Dzidri bērs, asi kalts,
Tāds bij mans kumeliņš.

* * *

Redz, kur skaista tautu meita
Sēž ābeļu dārziņā:
Baltas zeķes, melnas kurpes,
Sarkans rožu vainadziņš.

• Nabaļseigūs leidskaņu pagarynuošona storp eisim patskanim

Nabaļseigūs leidskaņus latvīšu literarajā volūdā vajag runuot garuok (eisūs vordūs gondreiz kai divus), kod ar jim suocās jauna zilbe i pirmuo zilbe ir uzsvārta. Kū vords garuoks, tū pagarynuojums eisuoks, bet byut jys vīnolga ir. Runojūt latgaliski, leidskaņš vysod palik napagarynuots.

Saleidzinoj!

latgaliski

latvīšu literarajā volūdā

grupa [grupa]
jutu [jutu]
muša [muša]
trači [trači]
Ufa [Ufa]
ocu [ocu]
rosa [rosa]
soka [soka]
zeče, zeke [zeče, zeke]

grupa [gruppa]
jutu [juttu]
muša [mušša]
trači [tračči]
Ufa [Uffa]
acu [accu]
rasa [rassa]
saka [sakka]
zeķe [zeķķe]

Ari vairuokziļbeigūs latvīšu literarus volūdys vuordūs leidzeigā pozicejā nabaļseigais leidzskans teik pagarynuots (gon na tik cīš kai divziļbeigajūs vuordūs).

? *Skaiti pareizi dūtūs vuordus!*

Afiša [af:iša], asaras [as:aras], cepure [čep:ure], likumi [lik:umi],
večiņas [več:iņas], Miķeļa [Miķ:eļa], nicināt [nic:ināt],
putināt [put:ināt], svešinieks [sveš:inieks].

! *Vuiceisimēs lītuot eisu voi garu leidzskani kotru sovā reizē!*

Rudinī kryta kūku lopys.	Rudenī <i>krita</i> koku <i>lapas</i> .
Pūrā osi aši i lela rosa.	Purvā <i>asi</i> ašķi un liela <i>rasa</i> .
Vysi soka: dziļā oka.	Visi <i>saka</i> : dziļā <i>aka</i> .
Zušim lyka tačus.	Zušiem <i>lika tačus</i> .

? *Skaiti pareizi latvīšu literarajā volūdā!*

Saka māti gudru sievu, –
Kāds māmiņas gudrumiņš?
Pati savas vieglas dienas
Ieceļ tautu kamanās.

* * *

Kam, tautieti, *aku raki*,
Kam tev *akas* vajadzēja?
Ik rītiņu mazgājies
Pa manām *asarām*.

* * *

Laba mana līgaviņa,
Kad ar labu labināju;
Saku kādu ļaunu vārdu, –
Metu sāli ugunī.

VĪNAIDI SAPRŪT, BET NAVĪNAIDI ROKSTA (I RUNOJ)

● Patskaņš y i divskaņš yu

Latgolā bīži lītoj patskani y, kaida nav latvīšu literarajā volūdā. Jū runoj cītuoku nakai parostū i gon vuorda saknē, gon pīdieklī.

? *Vuicīs lītuot pareizu y voi i!*

cyrks – cirks

myga – . . . .

mygla – . . . .

syls – . . . .

styga – . . . .

stykls – . . . .

tylts – . . . .

tys – . . . .

vyds – . . . .

vyrza – . . . .

žvyrs – . . . .

byrums – birums

lykums – . . . .

mytrums – . . . .

pyktums – . . . .

pynums – . . . .

slyktums – . . . .

slynkums – . . . .

svylums – . . . .

tymsums – . . . .

tyvums – . . . .

vyrums – . . . .

dzysynuot – dzisināt

mydzynuot – . . . .

nycynuot – . . . .

typynuot – . . . .

rytynuot – . . . .

smydzynuot – . . . .

svylynuot – . . . .

tyvynuot – . . . .

vyrynuot – . . . .

vyzynuot – . . . .

zylynuot – . . . .

? *Īgaumej labi, kai latgalīšu vuordi juoroksta daudzskaitlī!*

cyts – cyti

klybs – klybi

krysts – krysti

lyns – lyni

plyks – plyki

symts – symti

vylks – vylki

vyss – vysi

zyls – zyli

zyrgs – zyrgi

y lītoj ari golūtnē -ys (tuos vītā latvīšu literarajā volūdā i Ziemeļlatgolys atsevišķuos izlūksnēs runoj i roksta -as).

Skaiti i īgaumej raksteibu!

boltys vystys

pylnys vuorpys

dreizys kuojsys

sausys smylgys

cītys ūsytys

styprys sātys

malnys dzylnys

vacys myzys

mozys kuozytys

vysytys cysytys

Skaiti pareizi i nūskaidroj pi reizis itūs vuordu nūzeimi!

Apdzyrys, apkiuleibys, appļuoveibys, atļaidytys, atsiejeibys, atvātys, dīniškys, izādys, izkulys, krystobys, laulobys, nūslaukys, nūvolkys, patakys, reitiškys.

Skaiti pareizi!

Zīdi, muna lynu dryva,
Zylajim (i) zīdenim;
Atīs rudiņš, pelieceits,
Plyuksim tevi dzīduodami.

* * *

Gaileits vystys vadynova:
Īsim šudiņ kanepēs!
Reitā byus leita dīna,
Navar tuoli vozuotīs.

* * *

Tolka lela, tolka moza,
Tolka sātu papruoveja;
Kuozytys lelytys, kuozytys mozytys,
Kuozytys sātu izpūsteja.

Ar cītu y Latgolā runoj ari divskani yu.

? *Pasoki, kaida skaņa yu vītā byus cytur Latvejā!*

byut . . . .

lyuzt . . . .

dyuksts . . . .

myurs . . . .

gryuts . . . .

pyust . . . .

lyugt . . . .

plyukt . . . .

? *Skaiti pareizi!*

bryunys syunys

kryukļu kryums

jyurys iudiņš syurs (*suolejs*)

gryuts pyurs

myusu myužs

šyunu jaunys iuzys

jyusu cyukys

ryugti dyumi

Īgaumej labi! Vuorda suokumā vysod juoroksta iu: iubele, iudiņš, iudrs, iuzys.

? *Skaiti pareizi!*

* * *

Juoņa muote sīru sēja

Devenim styureišim:

Šam styureits, tam styureits,

Juoneišam – vyduceits.

* * *

Ēdit, gūvis, pūra zuoli,

Dzerit pūra iudisneņu:

Gorda beja pūra zuole,

Soldons pūra iudisneņš.

• Divskaņš uo

Divskaņš uo ābecē teik raksteits ar burtu kūpu uo, kas vyslobuok atbylst runuotajai skaņai. Leidz šam latgališu raksteibā divskaņa uo apzēmiešonai lītuots garais o (ō, ò, ó) voi eisais patskaņš o.

Vuicīs raksteit divskani uo ar burtu kūpu (navys vīnu burtu!) vysaiduos juo atsarasšonys vītuos!

duorzs	bazneicuos	durovuos	kuojuos
guorsa	burtneicuos	moluos	luopstuos
kuorkls	gultuos	oluos	muoceibuos
muorks	jūstuos	postoluos	puorneicuos
pluons	sātuos	rogovuos	puosokuos
stuovs	šķierbuos	ustobuos	suolneicuos

gluobt	buozt	kruokt	juot
gruobt	druozt	suokt	kluot
kuopt	guozt	vuokt	stuot

lobuot	moksuot	skoluot
lomuot	mozguot	sorguot
lopuot	nosuot	voduot

kruosuot – puorkruosuot	globuošonuos
kuortuot – puorkuortuot	gruobuošonuos
ruopuot – puorruopuot	skoluošonuos
vuoluot – puorvuoluot	vuoluošonuos

Vaicuojums par *uo* (ari *o*, *ō*) raksteibu ir obu latvīšu volūdys rokstu tradiceju vaca problema, kura leidz šam tai ari nav atrysnuota ni vīnim, ni ūtrim.

Šuo godu symta treisdasmytajūs godūs latgalīšu raksteibā īvastais garais *o* divskaņa *uo* apzeimiešonai praksē izaruodeja na vysai parūceigs.

Pyrmkuort, Rītumlatgolys izlūksnēs (gon nalelā apkaimē – daleji Leivuona pogostā i Atašīnē) lītoj pošu gorū patskani *ō*, sokūt *mōte* (*mōte*, na *muote*), *mōsa* (*mōsa*, na *muosa*). Jymdami rūkā latgalīšu tekstus, Rītumlatgolys izlūksņu runuotuoji, prūtams, skaita sovu garū patskani (kuru redz raksteitu), navys faktiskū divskani (kurs apzeimāts ar *ō*).

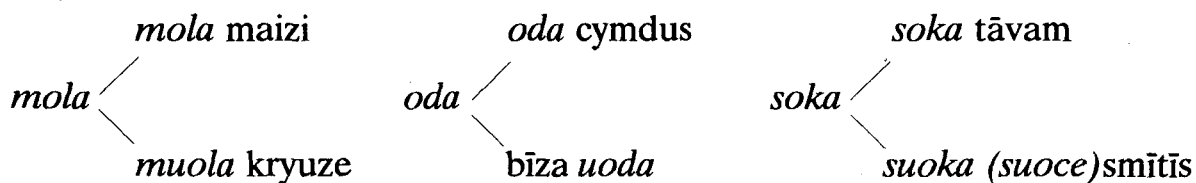
Puorejūs Latgolys pamatdzeivuotuoju runā garū *ō* dzied, pīmāram, puorsteigta voi īprīcynuota cylvāka izsaucīnī *ō-ō-ō!*, paskubynuojumā zyrgam *nō-ō!*, kod nakod lītuotajā Zīmyssvātku dzīsmis pīdzīduojumā *kaladō!*

Svešvuordūs *ō* vītā latgalīši tradicionali lītoj eisu *o* (sokūt i rokstūt, pīmāram, folklorā, metro, mikrofonis).

Ūtrom kuortom, garumzeimei nu pījimtuo garuo *ō* vysaidu īmesļu dieļ gaistūt, daudzus vuordus gryši saprast.

Saleidzynomj!

Treškuort, garais *ō* (ar raksteitu garumzeimi) runuotuo patskaņa *ō* apzeimiešonai kod nakod teik lītuots latvīšu literarajā volūdā (verīs, pīmāram, 1991. godā izdūtū G. Janovska romanu “Sōla”). Leidz ar tū cytu nūvodu latvīši latgalīšu *ō* (pījimtū dieļ divskaņa *uo* apzeimiešonys!) skaita kai garū patskani.

Catūrtkuort, par burtu kūpys uo napīcīšameibu runuotuo divskaņa uo apzeimiešonai rokstūs bejuši puorlicynuoti daudzi zynuotniki, īskaitūt myusu leidzšinejuos raksteibys tāvu P. Strodiu. Burtu kūpu uo latgalīšu rokstūs jau mieginuots īvest nazcik reižu. Tai, pīmāram, 1937. godā izdūtajā latgalīšu puosoku izlasē “Latgaliešu pasakas” uo lītuots konsekvēnti. uo raksteits ari atseviškūs ostonđasmytūs godu izdavumūs. Itamā ābecē burtu kūpa uo lītuota konsekvēnti, par tū ka tei vysprecizuok ruoda runuotū skaņu i beidzūt nivīna namaldynoj.

Ābecē lītuotais divskaņš uo saskaņ ar lītuvīšu raksteibā pījimtū uo.

! *Saleidzynomj!*

Duona 'maize', nuodēgulyš'nūdaguļš', uodas 'ūds', uoga 'ūga', uosis 'ūss' i tml.

? *Puorlic vuordus latgaliski! Roksti divskani uo ar burtu kūpu uo (na ar ō voi o)!*

Bāls, bārt, dārgs, gāja, glāze, grābeklis, kārt, kārta, kāst, krāsa, māls, pārtikt, sākums, tāss, vāks, vārds, vāvere, zāle.

? *Skaiti i roksti pareizi!*

Kas nu dzērvīs gara kokla,

Ka zeileišu nanosuoja?

Kas nu bruoļu lobys slavis,

Ka muoseņu nycynuoja?

* * *

Kam tī mīži leidumā,

Kam tuos rūzis duorzeņā?

Bruolim mīži teirumā,

Muosom rūzis duorzeņā.

? *Skaiti pareizi dūtūs vordus!*

joks [juoks]

lidot [liduot]

jokot [juokuot]

josta . . . .

mizot . . . .

ogot . . . .

slota . . . .

slidot . . . .

skolot . . . .

? *Izdūmoj, kai pareizi juoskaita izcaltī vuordi latvīšu literarajā volūdā!*

Viļņā iepazinos ar *poli* Jaceku. Zemei ir divi *poli* – *Dienvidpols* un *Ziemeļpols*. Vai tev garšo *polivitamīni*?

? *Saleidzinoj pījimtū raksteibu i faktiskū izrunu dūtājā tautysdzīsmē!*

Ods nokrita no ozola

Uods nuokrita nuo uozuola

Uz ozola saknītēm;

Uz uozuola saknītēm;

No tā oda kritumiņa

Nuo tā uoda kritumiņa

Visa zeme norībēja.

Visa zeme nuorībēja.

! *Saleidzinoj!*

latvīšu literarajā volūdā

latgaliski

robots [ruobuoc]

rūbuots 'ar rūbim'

robots [roboc]

robots 'tys, kas aizstuoj cylvāku'

koks [kuoks]

kūks 'kurs kotrs kūks'

koks [koks]

koks 'povuors iz kuģa'

oda [uoda]

ūda 'kukaiņš, kurs seic pi auss'

oda [ōda]

oda 'svineigs dzejūšs'

jods [juods]

jūds 'valns, nalobais, smuts'

jods [jōds]

jods 'dezinficejūšs škeistums'

Kai redzim, burta **o** izmontuošana treju atšķireigu skaņu: [o], [ō], [uo] apzeimiešanai ari latvīšu literarajā volūdā reizem naļauņ saprast, par kū ir runa.

Labi buytu, ka kotrai skaņai byutu sovs apzeimiejums obuos latvīšu raksteibuos!

Piļņeiga ir tūs volūdu raksteiba, kur kotrai skaņai atrosts sovs apzeimiejums. uo lītuošona latgalīšu raksteibā ir paplots sūļš iz prišku piļņeibys vierzīņi!

• Šaurī i plotī patskani e, ē

Runojūt latvīšu literarajā volūdā, mes bīži našķiram šaurūs voi plotūs e, ē i plotuo e [e] voi ē [ē] vītā lītojam šaurū e [e], ē [ē], bet tys nav pareizi.

Šaurais e juorunoj taipat kai e latgalīšu vuordūs ceļš, svešs. Plotais e juorunoj plotuoks par šaurū e, bet šauruoks par a. Itī treis patskani izavītoj tai: e – e – a (ē – ē – ā).

Klaidys (na tikai Latgolys latvīšim) plotuo e [e], ē [ē] izrunā rūnās dieļ tuo, ka latvīšu literarajā volūdā četrom atšķireigom skaņom ir tikai divi jūs apzeimiejumi, tys ir, raksteibā nateik škierti šaurī e, ē nu plotūs e, ē. Tai, pīmāram, Kūrzemis pusis latvīši, bolstūtīs uz dzymtajom izlūksnem, bīži runoj plotu e, ē pat nanūteiksmē, saceidami gulēt, mēklēt, ēst. Daudzi Sielejys latvīši vysus šaurūs i plotūs e, ē izrunoj leidzeigi – kai pusplotūs. Latgalīši plotūs e, ē vītā parosti runoj šaurus patskaņus. Atšķireiga šaurūs i plotūs patskaņu raksteiba byutu cīš nūdereiga vysu Latvejys nūvodu latvīšim.

Ari tim, kas latvīšu volūdu vuicuos kai svešvolūdu, labi nūdarātu latvīšu šaurūs i plotūs e, ē atšķireiga raksteiba, par tū ka latvīšu literarajā volūdā tikai patskaņu plotuma nasakriteibys dieļ vīnaidim vuordim var atsaškiert nūzeimis.

? *Saleidzinoj!*

latvīšu literarajā volūdā

<u>veci</u>	<i>veci</i> [vēc̥i] cilvēki gaidu <i>Salaveci</i> [Salaveci]
<u>zemi</u>	<i>zemi</i> [zēmi] koki bērt <i>zemi</i> [zemi]
<u>ēdu</u>	<i>ēdu</i> [ē̄du] šodien <i>ēdu</i> [ē̄du] vakar
<u>nesu</u>	<i>nesu</i> [nēsu] tagad <i>nesu</i> [nesu] nesen
<u>vedu</u>	<i>vedu</i> [vē̄du] patlaban <i>vedu</i> [vedu] aizvakar

latgaliski

<i>vaci</i> cylvāki gaidu Sala <i>veci</i>
<i>zami</i> kūki bērt <i>zemi</i>
<i>ādu</i> šudiņ <i>iežu</i> vakar
<i>nasu</i> tagad <i>nešu</i> naseņ
<i>vadu</i> niule <i>vežu</i> aizvakar

Latgalīšu raksteibā, kai redzim, leidzeigu sakriteibu nav, juo latgalīšu vuordūs plotuo e [ē] vītā ir a [vēc̥s – vacs], bet ē [ē̄] vītā ir ā [dē̄ls – dāls].

? *Saleidzinoj!*

azars – ezers [ēzērs]

bāda – bēda [bē̄da]

calms – celms [cē̄lms]

grāks – grēks [grē̄ks]

krāsls – krēsls [krē̄sls]

palāks – pelēks [pēlēks]

vadakla – vedekla [vē̄dēkla]

vasals – vesels [vē̄sēls]

vāss – vēss [vē̄ss]

vātra – vētra [vē̄tra]

? *Puorlic itūs vuordus latvīšu literarajā volūdā i skaiti ar pareizu e, ē!*

Asmu, ādu, bārns, bārs, bārzs, capure, cylvāks, daguns, lāns, malns, māms, rasns, rats, saks, sākla, sāta, spāks, tāvs, vacums, valāna, vazums, zams, žālums.

Šaurī e, ē plotuma ziņā atsašķir pošim latgalīšim. Pīmāram, vuordūs mežs, seņ; debess, mieness; generals, geraneja e vysod ir šaurs, bet vuordūs upe, dzērve latgalīšu e, ē (kod pādejais izlūksnēs nav puorvārsts par ie) ir plotuoks i meikstuoks nakai latvīšu literarajā volūdā. Pi tam e, ē plotums Rītumlatgolā atsašķir nu jūs plotuma, pīmāram, Austrumlatgolā.

Latgalīšu literarajā raksteibā plotuma ziņā atškireigūs šaurūs patskaņu e, ē variantus tradicionali apzeimej ar e, ē. Fonetiskajā transkripcējā, t.i., raksteibā, kura precizi atveidoj izrunu, volūdņiki lītoj vysaidys papyldu zemis, kurys patskaņu e, ē izrunys plotuma starpeibu paruoda seikuok.

Latvīšu literaruos volūdys šaurūs i plotūs e, ē pareizrūnu kotrs Latgolys latvīts īsavuica bez gryuteibu, kod zyna attīceigūs patskaņu lītuošonys nūsacejumus. Daļa nu jūs radzama sekojūšajūs vyingrynuojumūs.

? *Vysur runoj šaurū e, ē!*

Ozoliņš lielījās
Saulei saknes nerādīt;
Ceļas vējš, lauž ozolu,
Saule saknes balināja.

* * *

Bērīt, mans kumeliņ!
Es tev pāri nedarīšu:
Pirkšu mazas kamaniņas,
Ņemšu mazu līgaviņu.

Kur, saulīte, kavējies,
Kad tu drīz neuzlēci?
Aiz kalniņa kavējos,
Sērdienīšus sildīdama.

* * *

Ar dziesmīti maltu gāju,
Ar valodu istabā,
Lai nesaka sveša māte:
Darba dēļ noskumusi.

Vysur runoj plotū e, ē!

Labāk velnu ieraudziju
Kā dzērāju tēva dēlu:
Velnu redzu, krustu metu, –
Ko darišu dzērājam?

* * *

Pāri bridu baltābolu,
Sarkanā meklēdama;
Gāju, kalpus šķirstīdama,
Tēva dēla meklēdama.

Ko lielies, tautu dēls?
Zinu tavu lielību:
Vieni paši brūni svārki,
Tie tēvam, tie dēlam.

* * *

Cauri gāju bērzu birzi,
Lāga bērza lūkodama:
Tādi vien saauguši
Līki, greizi, krustu, šķērsu.

* * *

Kas grib baltu villainīšu,
Lai dzen avis pieguļā:
Jāņa nakti zelta rasa,
Tur aitiņas mazgājās.

Teikumus skaiti bolsā! Verīs īkovuos, kur vajadzeigs plots e [e], ē [ē]!

Neko nemet zemē!

Sēnes sabēru mežā zem egles.

Uzlēca mēness.

Ceļš veda svešajā mežā.

Bērni peldas ezerā. [Bērni pēldas ezerā.]

Dēls pērķ pelēku kreķlu. [Dēls pērķ pelēku kreķlu.]

Zēns nes vectēvam segu. [Zēns ņes veķtēvam seģu.]

Sējējs bēra sētuvē sēķlu. [Sējējs bēra sētuvē sēķlu.]

Vēji dzenā melnus padebešus. [Vēji dženā meķnus padebešus.]

Bērزلapes un gailenes ir ēdamās sēnes. [Bērزلapes un gailenes ir ēdamās sēnes.]

• Leidzskani ķ, ģ i leidzskanņu savīnuojumi šķ, žģ

Latvīšu literaruos volūdys leidzskani ķ Latgolā aizstuoļ ar č voi meikstynuotu k [ķ]. (Nūsaceits ķ sasagloboļ vīneigi atsevišku latgalīšu formu raksteibā i pa daļai ari runā a, ā, u, ū priškā.) Dieļ tuo latgaliski ir pareizi raksteit čēče voi keke, kačs voi kakis, riņčs voi riņkis, skručs voi skrukis, streičs voi streikis, začs voi zakis.

Runojūt latvīšu literarajā volūdā, nav pareizi meikstuo leidzskanņa ķ [ķ] vītā runuot meikstynuotu k [ķ].

! Lītuosim č, meikstynuotū k voi ķ kotru sovā reizē!

latgaliski

latvīšu literarajā volūdā

vīnskaitlis

N. puče puke
G. pučis pukis
D. pučei pukei
A. puči puki
L. pučē pukē

puķe
puķes
puķei
puķi
puķē

daudzskaitlis

N. pučis pukis
G. puču puķu
D. pučem pukem
A. pučis pukis
L. pučēs pukēs

puķes
puķu
puķēm
puķes
puķēs

Jaunuokūs aizgivismūs ķ vītā Latgolā litoj meikstynuotū k [k´].

? Saleidzinoj!

latgaliski

keizars
kimeja
kirurgs

latvīšu literarajā volūdā

ķeizars
ķīmija
ķirurgs

Latvīšu literarus volūdys leidzskani ģ Latgolā aizstuoļ ar dž voi meikstynuotu g [g]. (Nūsaceits ģ sasagloboļ vīneigi atsevišku latgalīšu formu raksteibā i pa daļai ari runā a, ā, u, ū priškā.) Dieļ tuo latgaliski ir pareizi raksteit *dridžinis* voi *driginis*, *džeibt* voi *geibt*, *džeims* voi *geims*, *džieļs* voi *gieļs*, *eņdžis* voi *eņģis*.

Runojūt latvīšu literarajā volūdā, nav pareizi meikstuo leidzskana ģ [g] vītā runuot meikstynuotu g [g].

! Lītuosim dž, meikstynuotū g voi ģ kotru sovā reizē!

latgaliski

N. zuodžs   zuogis
G. zuodža   zuoģa
D. zuodžam   zuoģam
A. zuodži   zuogi
L. zuodži   zuogī

vīnskaitlis

latvīšu literarajā volūdā

zāģis
zāģa
zāģim
zāģi
zāģī

daudzskaitlis

N. zuodži   zuogi
G. zuodžu   zuoģu
D. zuodžim   zuoģim
A. zuodžus   zuoģus
L. zuodžūs   zuoģūs

zāģi
zāģu
zāģiem
zāģus
zāģos

Jaunuokūs aizgivismūs ģ vītā Latgolā lītoj meikstynuotū g [g̃].

? Saleidzinoj!

latgaliski

generals
geografeja
gimnazeja
gitara

latvišu literarajā volūdā

ģenerālis
ģeogrāfija
ģimnāzija
ģitāra

Runojūt latvišu literarajā volūdā, nav pareizi runuot meikstynuotū k voi g ari leidzskanū kūpā šķ voi žģ.

! Vuceisimēs runuot šķ voi žģ ar meikstu ķ voi ģ latvišu literarajā volūdā!

kašķis	šķelt	brakšķēt	pukšķēt
kušķis	šķilt	brīkšķēt	rukšķēt
našķis	šķirt	būkšķēt	
pušķis	šķīt		sprakšķēt
		brīkšķi	tarkšķēt
šķīvis	sevišķi	ērķšķi	
šķūnis	šķidrs		mežģīt
šķemba	šķidrums	makšķere	mežģijums
šķirba		makšķerēt	mežģīnes

! Atkuortoļ vairuok reižu itūs teikumus!

Šķīvī bija šķiņķa šķēles.

Pirksti knikšķ, šķēres knakšķ.

Sveķainās šķilas sprakšķ.

Sarežģīts izmežģijums.

Sašķiebies režģis.

Izrunoj pareizi meiktūs leidzskanus dūtajuos tautysdzīsmēs!

Guli, guli, saimenece,
Tavi darbi padarīti:
Cūka pupas izravēja,
Kaza šķina kāpostiņus.

* * *

Ar puķīti laivu īru
Pretī savai līgavai,
Lai nāk mana līgaviņa
Kā puķīte ziedēdama.

Skauģis man kapu raka.
Diža ceļa maliņā.
Pats, skauģīti, iekritīsi,
Tumšu nakti staigādams.

* * *

Gan pazinu to meitiņu,
Kura liela dziedātāja:
Sārti vaigi, zilas acis.
Šķiltin šķīla valodiņu.

● Leidzskanu meikstynuošona

Latgolā parosti meikstynoj gondreiz vysus leidzskanus, kuri atsarūn i, ī, e, ē, ie voi ei pīškā. Ari nanūteiksmis beigu leidzskani ir meiksti (izjamūt Zīmeļlatgolu), par tū ka nanūteiksme ogruok beidzēs ar i.

Saleidzynom!

latgaliski

Aust [aûšt] audaklu.

Raust [ràušt] ūglis.

Spraust [spraûšt] zemē
mīteņu.

Likt [l'ikt] iz golda.

Navaru *aizmigt* [aizmikt].

Cīš *snigt* [šník].

Tikt [t'ikt] pi maizis.

aust

raust

spraust

likt

migt

snigt

tikt

latvišu literarajā volūdā

Aust [aûst] audeklu.

Raust [ràust] ogles.

Spraust [spraûst] zemē
mietiņu.

Likt [likt] uz galda.

Nevaru *aizmigt* [aizmikt].

Ļoti *snigt* [snikt].

Tikt [tikt] pie maizes.

Runojūt latvišu literarajā volūdā, līdzskani i, ī, e, ē, ie voi ei priēškā nav juomeikstynoē.

Saleidzynoē! Vuordus latviēšu literarajā volūdā runoē bez meikstynuoēšonys!

latgaliski

lobi [lob'í]
cīms [cīms]
gūdeigs [gūd'eiks]
dzeisla [džeisla]
gids [gic]
kiosks [kiosks]
līks [līks]
mīgs [mīks]
nierstu [nierstu]
pīguļa [pīguļa]
klase [klaše]
teirs [teirs]
vīn [vīn]
rūze [rūze]

latviēšu literarajā volūdā

labi [labi]
ciems [ciems]
godīgs [godīks]
dzīsla [dzīsla]
gids [gic]
kiosks [kiosks]
lieks [lieks]
miegs [mieks]
nirstu [nirstu]
pieguļa [pieguļa]
klase [klasse]
tīrs [tīrs]
vien [vien]
roze [ruoze]

Skaiti dūtūs teikumus i naaizmiersti, ka izcaltī līdzskani nav juomeikstynoē!

Duksis priecīgi smilkst.

Nekaitini suni!

Uzmini mīklu!

Nesmīdini mani!

Visu nakti sniga sniegs.

? *Īvāroj, izcaltuos leidzskanus nav juomeikstyno!*

Kas no liepas kuplumiņa,
Kad ziediņi neziedēja?
Kas no meitas daiļumiņa,
Kad darbiņa nemācēja?

* * *

Teci, teci, kumeliņ,
Neej, soļus skaitīdams!
Vai es tev auzas devu,
Pa vienai skaitīdams?

Visi mazi avotiņi
Vakarā miglu laiž;
Visi mazi bāleliņi
Pēc māsiņas gauži raud.

* * *

Divi bija, divi bija,
Kas miedziņa negulēja:
Viena bija sila bite,
Otra meitu māmuliņa.

*Meiksti latvīšu literarajā volūdā ir četri leidzskani: **ķ, ģ, ļ** i **ņ**. Latgalīšim tūs lītuošona ir atšķireiga.*

? *Saleidzyno!*

latgaliski

N. gimnazeja [gimnažeja]
kirurģs [kirurks]
L. kuģūs [kuģūs]
zaķūs [zaķūs]
N. sūli [sūl'i]
suni [suņi]
G. sūļu [sūļu]
suņu [suņu]

latvīšu literarajā volūdā

ģimnāzija [ģimnāzija]
ķirurģs [ķirurks]
kuģos [kuģuos]
zaķos [zaķuos]
soļi [suoļi]
suņi [suņi]
soļu [suoļu]
suņu [suņu]

*Par leidzskanim **ķ, ģ** jau runuots īprīkš. Niule par **l** (**l', ļ**) i **n** (**n', ņ**). Runojūt latvīšu literarajā volūdā, meiksti juorunoj taitod leidzskani **ļ** i **ņ**, bet na kurs kotrs **l** voi **n**, kas atsarūn **i, ī, e, ē, ie** voi **ei** prīškā, kai tys ir, runojūt latgaliski. Naaizmierssim ari, ka latvīšu literaruos volūdys **ļ** i **ņ** juorunoj meiksti, navys tikai meikstynuoti (runojūt latgaliski, storp **ļ**, **ņ** i **l', n'** izrunu lelys starpeibys nav).*

Saleidzinoj!

latgaliski

Ļaunit palikt!

[Ļauņit' palikt'!]

Ceļa leikumā putekli.

[Čeļa leikumā putekļi.]

Deveņu nīdru.

[Dēveņu nīdru.]

Nikaidu ziņu.

[Nikaidu ziņu.]

Malni muni kumeleni.

[Malni muņi kumeļeni.]

latvišu literarajā volūdā

Ļaujiet palikt!

[Ļaujiet palikt.]

Ceļa līkumā putekļi.

[Ceļa līkumā putekļi.]

Deviņu niedru.

[Deviņu niedru.]

Nekādu ziņu.

[Nekādu ziņu.]

Melni mani kumeliņi.

[Melni mani kumeliņi.]

Kai redzim, l (l', l) i n (n', n) meikstynuošona atsašķir nu latvišu literaruos volūdys na tikai runā, bet ari rokstūs. l i n latvišu literarajā volūdā runoj i roksta ari I i II deklinacejys daudzskaitļa nominativā i dativā, IV deklinacejys lītvuordu vīnskaitļa genitivā i daudzskaitļa nominativā, kai ari leidzeiguos īpašēibys vuordu formuos. Latgalīšu raksteiba taidūs gadīnūs pasakļauņ vacam normativajam nūsacejumam – palatalā pozicejā (t.i., i, ī, e, ē, ie voi ei priškā) leidzskanū meikstynuošonu pamest naapzeimātu.

Saleidzinoj!

latgaliski

N. sūli, smaļceni dīdzeni

D. sūlim, smaļcenim dīdzenim

G. (vsk.) dalis, mozenis rūcenis

N. (dsk.) dalis, mozenis rūcenis

latvišu literarajā volūdā

soļi, smalcīņi dziedziņi

soļiem, smalcīņiem dziedziņiem

daļas, maziņas rociņas

daļas, maziņas rociņas

Īvāroj iz prišķu itūs vuordu pareizraksteibu!

latgaliski

actenis kai pūdzenis
meili cīmeni
opoli vaidzeni
radzeni i nadzeni
seicenis ūdzenis
slapni rudini
šāurenis stidzenis
zali zierni

latvīšu literarajā volūdā

actiņas kā podziņas
miļi ciemiņi
apaļi vaidziņi
radziņi un nadziņi
sīciņas odziņas
slapji rudeņi
šauriņas stidziņas
zaļi zirņi

*Izrunoj pareizi **ļ, ņ** (vai **l, n**) latvīšu literarajā volūdā i īgaumej, kod juoroksta meiksts **ļ** vai **ņ**!*

* * *

Ļaudis saka manu laimi
Ūdenī noslīkušu;
Mana laime kalniņā,
Sēd sudraba krēsliņā.

* * *

Žēl man bija divu lietu,
No māmiņas šķiroties:
Žēl man bija rožu dārza,
Žēl jaunā bāleliņa.

* * *

Sudrabiņa loku liecu,
Zelta kalu kamaniņas:
Lai brauc mana līgaviņa
Kā saulīte mirdzēdama.

Saleidzinoj, kai leidzeigi vuordi raksteiti latgalīšu tautsdzīsmēs!

Pyut, viejeņ, sileņā,
Naceļ viļņu azarā!
Pylna laiva pīsāduse
Munu boltu buoleleņu.

* * *

Nav nivīna ūzuleņa
Opolom lapeņom;
Nav nivīna tautu dāla
Pa munam pruoteņam.

* * *

Kam tī kolni, kam tuos liknis,
Kam tī zali ūzuleni?
Dīvam kolni, Laimai liknis,
Bitei zali ūzuleni.

Pīguļnīki, stabuļnīki,
Nūcārt zaļu ūzuleņu;
Nu rasgaļa kūklis škēle,
Nu zareņu – stabuleitis.

* * *

Dūd, mameņ, kur dūdama,
Nadūd mani aiz kaļveiša:
Treis dīnenis saraudovu,
Kaļva drēbis valādama.

* * *

Ej, Dīveņ, šūvokor
Da manim vakarātu:
Svecis daga, na skaleni,
Nava dyumu ustobā.

Dūtūs vuordus roksti pareizi daudzskaitļa nominatīvā!

Ceiruļš, celenš, cimdenš, drabuļš, gaišeņš, gūteņa, jūsteņa, kuorkleņš,
laiveņa, meļš, muoseņa, pierteņa, rateņš, sirsneņa, skrytuļš, stradeņš,
timseņš, vīgleņa, ziņa, zīmeļš.

Paskaidroj ari, kai itūs pošus vuordus pareizi roksta latvīšu literarajā volūdā!

*Latgalīšu i latvīšu literarajā volūdā **ļ, ņ** raksteiba nasakreit ari vairuokūs cytūs gadīņūs gon lītvuordūs, gon darbeibys vuordūs.*

Puorskaiti , saleidzinoj i papyldynoj dūtuos ryndys ar sovīm pīmārim!

latgaliski

latvīšu literarajā volūdā

II deklinacejys lītvuordi vīnskaitļa nominativā

bruoļs,	ruociņs,	brālis,	rācenis,
gaiļs,	seiļs,	gailis,	sīlis,
iudiņs,	tūrņs,	ūdēns,	tornis,
leiņs,	zeimuļs,	līnis,	zīmulis,
pluociņs,	zvuorguļs	plācenis,	zvārgulis . . . .

VI deklinacejys lītvuordi vīnskaitļa nominativā

ciļts,	smiļts,	cilts,	smilts,
guņs,	šaļts,	uguns,	šaļts,
kliņts,	teļts,	klints,	telts,
piļs,	vaļsts,	pils,	valsts,
siēns,	žuļts	sēne,	žults . . . .

darbeibys vuordi nanūteiksmē

ceļt,	meļst,	celt,	melst,
eļst,	saļt,	elst,	salt,
kaļt,	smēļt,	kalt,	smelt,
kuļt,	veļt,	kult,	velt,
maļt,	viļkt	malt,	vilkst . . . .

Īgaumej, ka (atškireibā nu latgalīšu) latvīšu literarajā volūdā leidzskanām n č voi dž prīškā juopalīk cītam!

latgaliski

latvīšu literarajā volūdā

bruņči	daņči	brunči	danči
Jaņča	Kraņča	Janča	Kranča
kuņdžu	prinču	kundžu	prinču
ruņči	seņči	runči	senči

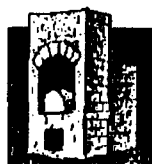
ATSAŠKIR VUORDI, VUORDU NŪZEIMIS

Latvišu literarajā volūdā viens vuords, Latgolā – divi

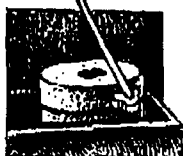

krāsns

kruosne (rejā, piertī)

ceplis (ustobā)

dzirnavas

dziernovys (rūkys)

patmalis (iudiņa, vieja)

arkls

orkls (kūka)

pluga (dzelža)

dārzs

duorzs (sakņu)

suods (augļu)

mākonis

muokūņs
(kurs kotrs muokūņs)

tyuce, tyucs
(leita muokūņs)

ēna

susātivs (cylvāka)

pakrieslis (kūka)

Vuordi, kuri latgalīšim sakreit ar lītuvīšim

latgaliski	lītuviski	latvīšu literarajā volūdā
apleik	aplink	apkārt
gerkle	gerklé	rīkle
jys, jei	jis, ji	viņš, viņa
kairais	kairus	kreisais
kaļve	kalvé	smēde (<i>kalve – poētisms</i>)
kaļvs	kalvis	kalējs
kast	kasti	rakt
keke, čeče	kéké	ķekars, čemurs
orūds	aruodas	apcirknis
paiseit	paisyti	mīstīt (<i>salauzīt linu stiebrus</i>)
palāda	pelēda	pūce
prapuļt	prapulti	pazust; aiziet bojā
skaitēit (<i>gruomotu; naudu</i>)	skaityti (<i>knyga; pinigūs</i>)	lasīt (<i>grāmatu</i>), skaitīt (<i>naudu</i>)
umai, umynai	ūmai	pēkšņi
viersyune	viršūnė	galotne
vysod	visada	vienmēr
žvyrs	žvyras	grants

Vuordi, kuri gon Latgolā, gon Lītuvā puorjimtī nu slavu volūdu

agrysts, agrosts	agrastas	ērķšķoga; ērkšķogu krūms
batviņš	batvinis	(<i>galda</i>) biete
buļve, buļbe	bulvé	kartupelis
blīni	blynai	pankūkas
casnāks, casnāgs	česnakas	ķiploks
gruša (<i>kūks i auglis</i>)	grūšia, kriaušė	bumbiere (<i>koks</i>); bumbieris (<i>auglis</i>)
lementars	elementorius	ābece
prūds	prūdas	dīķis; ūdenskrātuve
suods	sodas	augļu dārzs
vīšņa	vyšnia	ķirsis; ķiršoga

Latgališu vuordi ar cytu sakni nakai latvišu literarajā volūdā

latgaliski

Aizgaviņš
atīt
bolsā
cikom (kolem)
cīš(i)
giut
guoduot
kas nakas
kas (kaids, kurs, kod, kur) navīn
kazyn kas (kurs, kaids, kod, kur)
kod nakod
kur nakur
kū – tū
mauduotīs, myuduotīs
mudri, dreiz(i)
myzlys, muzlys
nazkas, nazkurs, nazkaids,
nazkod, nazkur
neit
paceli, paceļu
raitu
stulpe, stuļte
šaipeitīs
škeists
tārpynuot
vasars
vuiceit
vucyns
vuška
zamejais
zamuška

latvišu literarajā volūdā

Metenis
atnākt
skaļi
kamēr
ļoti
ķert
domāt, atcerēties, minēt
šis tas
kaut kas (kāds, kurš, kad, kur)
diezin kas (kurš, kāds, kad, kur)
šad tad
šur tur
jo – jo
peldēties
ātri
smaganas
kaut kas, kaut kurš, kaut kāds,
kaut kad, kaut kur
kult sviestu
projām
jāšus
stilbs bez pēdas
vaikstīties, vaibstīties
šķidrs
pratināt
āmurs
mācīt
auns, tēķis
aita
apakšējais
apakša

Latgališu vuordi latvišu volūdys stuņdēs ...

latgaliski

Mežā *grīž* molku.

Es *atguoju*.

Klietī *orūdi*.

Nūsalaiss snīgs.

Cik *kalpeņu* vajag cymdam?

Zaļuo gaļa, *zaļuos* ūlys.

Namaisi tētei!

Jys *laupa* uobeļus.

Aizmet (*atmet*) pūgys!

Jys maņ *isyta par byudu*.

latvišu literarajā volūdā

Mežā ~~grīž~~ malku.

Mežā *zāgē* malku.

Es ~~atgāju~~.

Es *atnācu*.

Klētī ~~arēdi~~.

Klētī *apcirkņi*.

~~Nolaidīšies~~ sniegs.

Nokusīs sniegs.

Cik ~~kalpiņu~~ vajag cimdā?

Cik *valdziņu* vajag cimdā?

~~Zaļā~~ gaļa, ~~zaļās~~ olas.

Jēlā gaļa, *jēlās* olas.

~~Nemaisi~~ tētim!

Netraucē tēti!

Viņš ~~laupā~~ ābolus.

Viņš *mizo* ābolus.

~~Aizmet~~ (~~atmet~~) pogas!

Aizpogā (*atpogā*)!

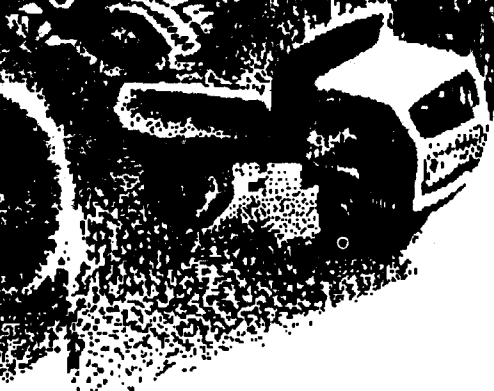

Viņš man iesita ~~par būdu~~.

Viņš man iesita *pa vaigu*.

 Voi tev pošam ari nav gadejīs kaidis puorprotums?

*VOLŪDYS
RŪTALIS,
VOLŪDYS
SPĀKS*

• Kai litojam vīnaldi raksteitūs vuordus

? Skaiti i turpynoj sarokstu!

<p>soldonumus nu bārnu</p> <p><u>globuot</u></p> <p>cylvāku kopūs</p>	<p>lizeiku nu kūka</p> <p><u>izgruobt</u></p> <p>gryudus nu orūda</p>	<p>akmiņu kaudze</p> <p><u>kruosne</u></p> <p>rejā, piertī</p>	<p>izkapti</p> <p><u>kuļt</u></p> <p>labeibu</p>
<p>maizis</p> <p><u>meikle</u></p> <p>ir juoatmiņ</p>	<p>guņs</p> <p><u>myrgoj</u></p> <p>leits</p>	<p>seiki kustūni</p> <p><u>mosolys</u></p> <p>bārnu slimeiba</p>	<p>sulys</p> <p><u>tacynuot</u></p> <p>nazi</p>
<p>dzērvu okys</p> <p><u>kuoss</u></p> <p>ar kū vyn viervis</p>	<p>snīgs saule</p> <p><u>laižās</u></p> <p>cylvāks ceļā</p>	<p>vardive</p> <p><u>lāc</u></p> <p>saule myza kuorklam</p>	
<p>siņs</p> <p><u>luocine</u></p> <p>ūga</p>	<p>putns</p> <p><u>zeile</u></p> <p>vaiņukā</p>	<p>ūzula</p>	<p>.....</p>
<p>naudu gruomotu</p> <p><u>skaitu</u></p> <p>puotorus ka nikur navajag braukt</p>		<p>motus zyrgu, gūvi</p> <p><u>sukoj</u></p> <p>lynus bīzs, dreizs leits</p>	

• Vīnāidi runoj, vīnāidi roksta, bet navīnāidi saprūt

? *Skaiti uzmaneigi! Kaidus sakrisšonys gadīņus zyni vēļ?*

Palaižu gonūs vysu **boru** i piec laiceņa jau gonu **boru**.

Vysu **ceļu** rūku **ceļu**, bet nivīns šofers naaptur.

Rudzūs vysu vokoru **grīze grīze**.

Suņs jau seņ pi **gona** lūpus **gona**, kuo vēļ jam nav **gona**.

Kur tu esi, kaimini jau Juoņa gunkuri **kur**!

Kūžu voi pierstā, kod īraudzeju **kūžu** sacārstū jaku.

Mola, mola, cikom napasaruodeja orūda **mola**.

Pādejū **olu** medinīki izdzēre natuoli nu lopsu **olu**.

Ar lobū **rūku** zemi **rūku**.

Kuojys cīš **sola**, labi, ka natuoli beja krystamuotis **sola**.

Vuortu bruoli pa snīgu pi pyunis **vuortu**.

? *Veidoj teikumus ar vuordim karu, kuru, svīstu, ūžu, varu!*

• Kai Latgolā nūsauc dobys paruodeibys

saule

lāc, laižās, nūrīt, brīn, karsej, capynoj,

dadzynoj, svylynoj . . .

leits (līts)

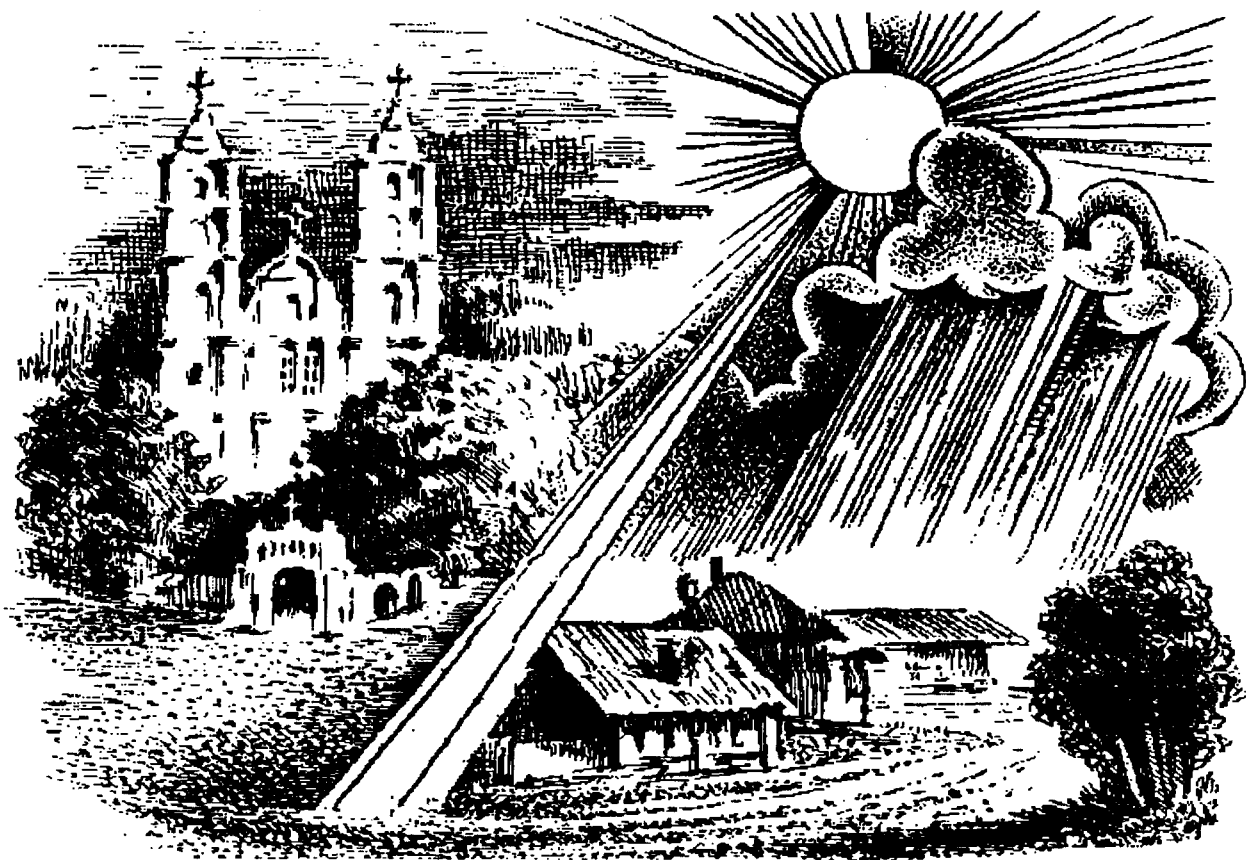
lej (leist), myrdzynoj, myrgoj, susloj, syuloj,

sukoj, guož kai nu spaņa . . .

mygla

ceļās, kreit, lej . . .

krusa	kreit, bierst, syt . . .
pārkiuņš	grauš, grauž, graudoj, grudynoj, grudinej, gryuzdinej, ducynoj, ducinej, reibynoj, sper . . .
zibiņš (zibenis, žibainis . . .)	sper, laistuos (lejās), puorkrysta . . .
snīgs	snīg (snygst), kreit, bierst, putinej, grīžās, drieb (drāb) . . .
soltums	ceļās, mīdz, knīb, knaiba . . .
lausks	sper, sporda . . .
muokūni (muokuli)	maun, sleid, valkās . . .

? *Kai var zynuot, kaidis iz pīšku byus laiks?*

Skaiti, kai tū "atminēja" nazkod!

ĻAUŽU KALENDARS

Ka janvars ir sylts, byus naloba vosora. Ka lej leits i nav snīga, nabyus ari maizis.

Kod februārī ap Sveču dīnu (Svacaini, grabneicu) sylts, atīs Leldīne ar snīgu.

Kod Jezupa dīnā laiks lobs, byus vosora sylta. Martā kreit snīgs, vosor teirumi gaist. Marta leiti nanas svieteibys.

Kura zuole aprēlī augs, teipat majā zīdēs i plauks. Apreļa pārkiuni dūd teirumim spēku.

Ka majs byus vāss i volgons, byus saiminīks boguots. Maja leits ir Dīva svieteiba.

Juņā leits i pārkiuni navuodej zemņika teirumim. Kod junī solts i saule moz spaitoj, tys vysu zemņiku cereibu maitoj. Ka Juoņa dīnā lej, byus slapņa sīna pļuove.

Kod Jākuba dīna skaidra, byus daudz dorba teirumā. Ka zīdi bierst ogruok Jākuba dīnys, nabyus lobu buļbu. Ka juļs sylts, septembris byus taidš pats.

Kod Dominiks korsts, tod zīma byus solta. Ka augusta pyrmuo dīna korsta, zīma byus gara i solta. Ka Marejys dīna skaista, gaidi lobu buļbu i būrkuonu.

Ka septembris ar snīgu, cyts gods ar maizi. Kod Mikeļdīna slapņa, zīma byus meiksta.

Kod oktobrī kūkim ilgi turīs lopys, juosabeist zīmys. Ka aug skudru pyulini, byus daudz soltuma i moz snīga. Kod zači līn duorzā, meklej zīmai vairuok molkys!

Novembrī – ka Muorteni skaidri, meklej zīmai kažuka, ka Muortēnūs apsamuocs, zīmā nasasaļsi. Kod Muortēna dīnā zūsis pa ladu īt, tod Zīmys svātkūs komonom vīgli nabrauksi.

Ka decembrī snīgs, vosorā maize. Kod Zīmysvātku nakts skaidra, tod vosora pylna Dīva svieteibys. Slapni Zīmysvātki – tukšys pyunis i trauki.

(Piec "Aglyunys kalendara 1917.godam".)

● Kū dora Latgolys sātuos

? *Kaidus dorbis tu zyni vēļ? Kū tu paleidzi dareit tētei i mamai?*

labeibu (maizi)	siej, pļāun, kaļtej (kolta), ser, kuļ, vētej . . .
myltus	maļ, sejoj, ber . . .
lynus	plieš, kluoj, mērcej, paisa (grīž, maļ), sukoj . . .
sīnu	pļāun, kaļtej (kolta), kaš (kosa . . .), uorda, grīž, krota, līk gubā (kopnā, koponā, kryvā . . .), vad, līk pyunē, meida . . .
tupiņus, buļbis (guļbis . . .)	stota (siej, sādynoņ, tupynoņ . . .), vogoj (atar), revej, losa(kaš, rauš . . .), skut (skablej, skoba), vuorej(vard), laupa (lupni . . .), cap . . .
būrkuonus	siej, ratynoņ, raun, skut (skoba . . .) . . .
pupys, zierņus	golda (laupa) . . .
pīnu	slauc, kuoš, līk soltumā, nūlaiž, atsylda . . .
kriejumu	kraista, losa . . .
svīstu	nej . . .
sīru	sīn, kaļtej (kolta) . . .

? *Voi tu zyni, kū nūzeimej tautysdzīsmēs izcaltī vuordi?*

* * *

Dīvenš guoja rudzu **sātu**,
Svāta Muora **pabieržuotu**:
Zeīžu maisi, zalta sākla,
Sudabreņa sātiveite.

* * *

Audzit gari, muni lyni,
Mierkstit bolti azarā:
Muok muoseņa tīvu **sprēst**,
Muok jei boltu **balynuot**.

● Kū ar kū dora

 Kaidus dorba reikus lītoj tovā sātā? Kū ar jīm dora?

ar orklu	atar, aizar, dzonoj vogys, vogoj. . . .
ar plugu	ar, apar. . . .
ar egli (ecēžu, ecežu. . .)	ecej. . . .
ar pļautivi (sierpi)	pļaun. . . .
ar kombaini	pļaun, kuļ, vētej. . . .
ar šupli (laišku)	svīž, vētej. . . .
ar arpu	vētej, teirej. . . .
ar izkapti	pļaun, pļauta. . . .
ar gruobekli	kaš, uorda, gruob. . . .
ar luopstu	rūk, bad, kaš, rauš. . . .
ar sokumim	miež, padūd sīnu, (d)uobūlu, cysys. . . .
ar zuodži (zuogi)	grīž, laiž nu kuoju, goboloj. . . .
ar ciervi (cieri)	cārt, dzenej (dzonoj), školda, škeļ, tieš. . . .
ar ēveli (ābli, struganu)	ēvelej, ābļavoj. . . .
ar koltu	kaļ. . . .
ar svuorpstu	ūrb. . . .
ar vasari	syt, dzan noglys, kuļ izkapti . . . .
ar vuoli	velej, izdauza, kuļ sausuos drēbis . . . .
ar prasū	prasavoj . . . .
ar slūtu	slauka . . . .

RUDIŅS

Jau laukam golvu nūcierpis,
Kur rasni rudzi auga,
Un jaunū maizi izcepis,
Jam ryku rūkā, rauga.

Pa duorzu tai kai augļu dīvs
Ar veina veitnem vejās,
Ād gorduos ūgys laizūtis
Un apreibs ilgi smeļās.

Pa lopom uobeļneicom čam,
Meļš meili maigus muonus
Un meikstam uobeļjauničam
Jys nūzīž suortus suonus.

Kod vysus laukus nūvuocis,
Kod vysys vuorpys kultys,
Iz sylu īt jys nūguris
Sev meklēt syunu gultys.

● **Kaidu maizi (labeibu) i cytus kulturaugus audzej laukūs**

? *Kaidus kulturaugus audzej pi jyusu?*

apeini . . . .

auzys

buļbe, **tupiņš** – buļba, buļbs, buļve, buļvs, guļbe, uļbiks, kartupeļš . . . .

buraks, **batviņš** – bacviņš . . . .

būrkuons – burkuons, būrkons . . . .

casnāks – casnāgs, casnaks, casnags, sasnāgs, kiplūks . . . .

driči, driki

*Paškynu **apeiņu**,*

Izbarovu kumeleņu

(d)uobūls – (d)uobuls . . . .

Smuordeigu da zaļu,

Ar pīcom auzeņom;

grīziņš, sakne – grīznis . . .

Padareju aļteņu,

Navarieju nūturēt

kanepis

Soldonu da gordu:

Ar pīcom povodom.

kropi

kuopusti

Kam pīdar vaca dryva,

***Kanepēite**, garaudzeite,*

kvīši

Kam vacuo muomuleņa?

Gar' izauga vosorā;

lyni

***Dričim** dar vaca dryva,*

Myus' muoseņa moz izauga

mīži

Padūmam – muomuleņa.

Par deveņom vasareņom.

ogūrči – agurki, agorki . . . .

pupys – puokšinis, puokšis

*Nadūd, **Dīveņ**, taidys dzeivis,*

redisi

Kaida dzeive lineņam:

rudzi

Plieš aiz motu, cārt gaļveņu,

rutks, **ruduks** – ruduoks

Īsviž pošu iudini.

ruociņš

Zurzi, zurzi, muzykant,

salati

Šūgod kuožu naredziesi:

seipūls, cybuļš – cibuļš . . . .

***Rudzi**, **mīži** naizauga,*

tomati

***Apeineiši** nazīdēja.*

zierni

*Nadūd, **Dīvs**, taida goda,*

***Kaidš** bej gods šūvosor:*

*Ni izauga **labeibeņa**,*

*Ni **kuopusti** duorzeņā.*

***Zierņu** zīdu, **pupu** zīdu*

***Sasaveju** vaiņuceņu:*

***Ziernu** zīdu ganeidama,*

***Pupu** zīdu – ravādama.*

• **Kaidi kūki aug ap mums**

? *Voi tu zyni, nu kaida kūka kū taisa? Kai vēl tūs izmontoj?*

apse – apss

bārzs

cārmyuška – cārmyukša, čārmyuška . . . .

egle – agle

eļksnis – eļkšnis, elekšnis . . . .

īva, īveņa

kļovs – kļavs, kļava

kryuklis

kuorkls

līpa – līps

lozda

paegle

prīde – prīds

ūss

ūzuls – ūzols

veiksna

veitūls – veituls

Laima maņ myužu lyka,

Līpeņā sādādama:

Kai līpai maņ izaugt,

Kai pučēitei nūzīdēt.

Prīd' ar egli kaļneņā,

Paegleite lejeņā;

Muotis bārni pi mamenis,

Pabierneiši maleņā.

Zīd īveņa, zīd lazdeņa

Daugavenis maleņā;

Īvai byra bolti zīdi,

Lozdai vara vyzuleiši.

Vysus zīdus gon redzieju,

Lozdys zīda naredzieju:

Lozda zīd gavieni

Sorkonim zīdenim.

Oruojeņš, acātuojis

Maizi myna kuojeņom;

Cepiejeņa – gudra sīva –

Satyn kļova lapeņā.

Na elekšnam taidi goldi,

Kaidi goldi ūzulam;

Na tautuos taidi veiri,

Kaidi muni bruoleleni.

Vysi kūki gauži raud,

Rudiņam atejūt;

Prīd' ar egli narauduoja,

Tom skujenis nabirēja.

Pylni pūri boltu bārzu,

Navā zaļu ūzuleņu;

Pyln' ustoba svešu ļaužu

Navā munu bruoleleņu.

Nadūd, Dīveņ, veitūleņam

Boltim zīdim nūzīdēt;

Nadūd, Dīveņ, dzāruojeņam

Nūjimt munu vaiņuceņ!

Ūsi, ūsi, kod lopusi,

Vysi kūki salopova;

Bruoli, bruoli, kur jyus bejot,

Muosa tautu rūceņuos.

• **Kaidi kūšuma kryumi aug ap mums**

? *Kaidi kūšuma kryumi aug ap tovu sātu? Kaidi – kaimiņūs (sābrūs)?*

besi, beseni – bezi, bezeni, besakūks, besa kūks, cereni . . . .

Dīva kūks, Dīva kūceņš . . . .

jasmins – buorbaleņa

rūzis

vanadzis, akaceja . . . .

Sieju rūtū, sieju mātru,

Sieju lilejenu;

Sieju sovu jaunu dīnu

Kai zaļu rūtenu.

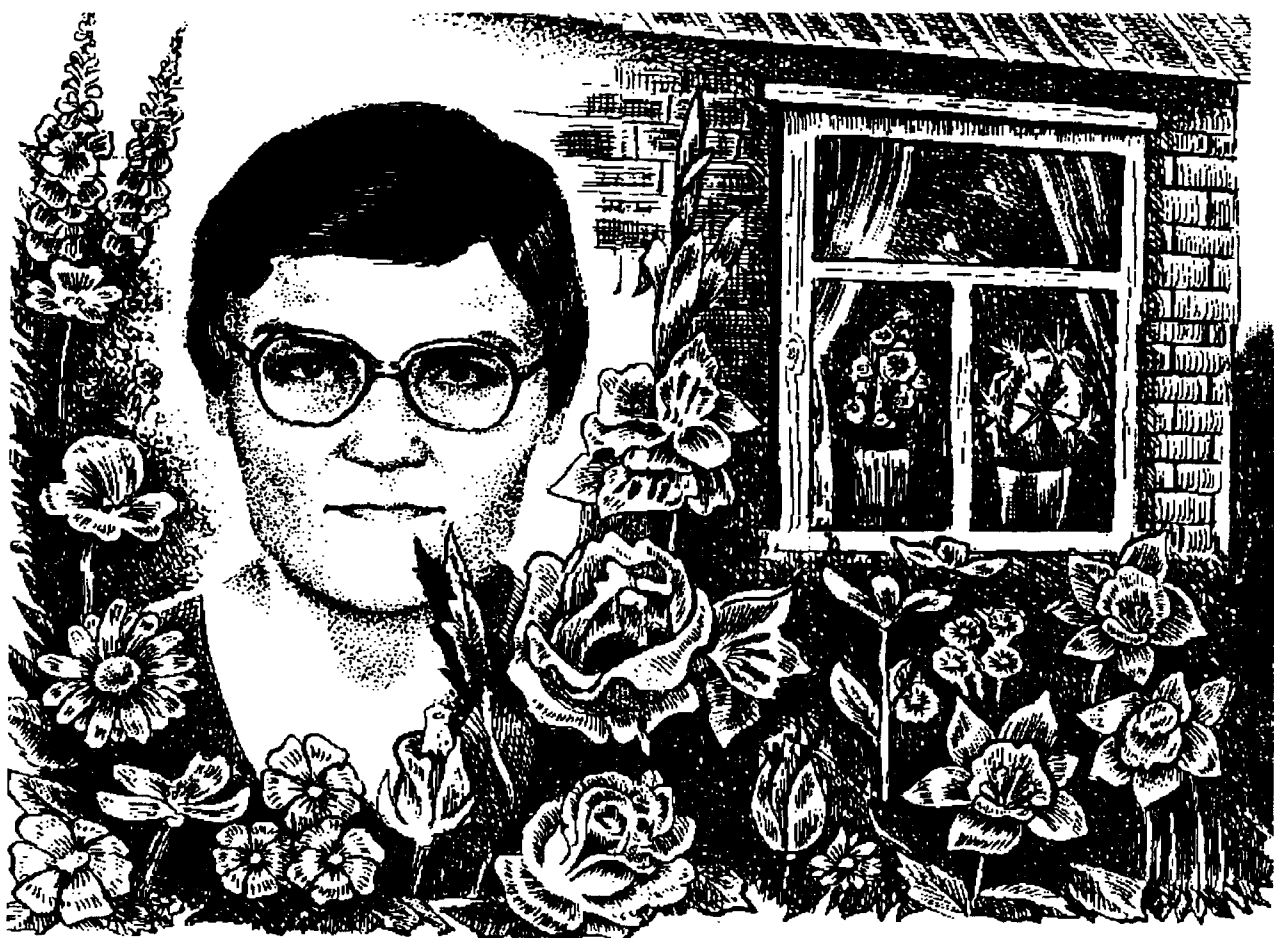
Vīna poša rūze zīd

Klīdžereišu duorzeņā;

Vīna poša muotis meita

Buorineišu puļceņā.

? *Kaidys pučis audzejat ap sātu, kaidys – ustobā?*

• **Kaidi kūki, kryumi, ūdzynuoji (ūguluoji) aug suodūs (sādūs)**

? *Kaidys ūgys i auglus losot dieļ zīmys? Kai sagatavojat stuoviešonai?*

agrysts – agrysti, agrysta, agrīsti, agresti, agreškys, agrosts, agrosti, agrozdi, agruzdi, agruškys, ierškeiža, osūkle . . . .

avīkstis – avīšis, avīškys, aveikši, avīšys, aivīkstine, aivīkšine . . . .

cidoneja

gruša – gruška, gruža, grūšņa, bumbīre . . . .

juoņūgys, parečkys – porečkys . . . .

sliva – šliva, šlivka . . . .

upinis – smroda, malnuos juoņūgys . . . .

uobele, uobeļneica – uobēle . . . .

vīšņa – vīšne, veikšņa, vīkšņa, višne, višņa, kirši

zeminis – zemneicys, klubnīks, klubniks . . . .

Īva auga ar uobeli

Vīnā duorza styureitī;

Īvai beja bolti zīdi,

Uobelei – sudabreņa.

Gudra, gudra uobeļneica,

Nalaiž zīdu miglēnā;

Vēļ gudruoka meitu muote,

Nalaiž meitu cīmeņā.

● Kai “runoj” myusu lūpeni i putneni

? Kas par sātys dzeivinīkim i putnim saceits myusu tautysdzīsmēs?

gūvs	mauroj, maun, myud, bļauņ	
zyrgs	zvidz, bubinej, bubynoņ, zvaigoņ	
cyuka	rukš (rukst), krukš (krukst), kvīc (kvīdz), spīdz	
vuška	viekš (vēkš), miekš (mēkš), brāc, bliej, bļauņ	
koza	miekš (mēkš), viekš (vēkš)	
suņs	rej, kaukoņ, gauzoņ, ūrkš, (v)ūrč, kauc, gaudoņ, smīkst	
kačs, kakis	ņaud, ņaukoņ, murroņ, grūļoņ, maļ dziernovys, lauroņ	
vysta	kladzynoņ, klukst, kuorcynoņ, kuorcineņ, kacineņ, kākoņ	
gaiļs	dzīd	<i>Gūteņ, muna raibuleite, Kuo maurovi vokorā?</i>
peile	piekš (pēkš)	<i>Voi maurovi zalta saitys, Voi sudobra pynakleņu?</i>
zūss	gač, noņ, gāgoņ, gagoņ	
kurkins	buldureņ	

Kuo, suneit, gauži rej?

Tukši meži vokorā.

Kuo, bruoleit, līlejis?

Tukšs pyureņš muoseņai.

Tricēt tric tei puseite,

Kur mameņa meitu deve:

Suni rej, gaili dzīd,

Zvaigoņ tautu kumeleni.

? Kai tu saprūti itū tautysdzīsmi?

* * *

Boltu lynu grūžus veju,
Sudobrā mārčādams;
Kod rūcenis nūmozguoju,
Tod grūžuoju kumeleņu.

VUŠKEŅU SARUNA

– Memm, memm,–

Sauc jiereņš

Klieveņā,–

– Voi dreiž byus

Zuole zaļa?

– Memm, memm!

Maņ gribis

Sauleitē,

Kur vyzbulis

Zid boltys!

– Memm, memm,

Cik gordi

Sātmolā

Deigst zuolei

Osni vuori ...

– Ēd, ēd

Vin sīnu,

Mozeņais,

Un nasauc

Bolsā skaļā!

– Ēd, ēd

Tepat vīn

Klieveņā –

Vēļ naktis

Uorā soltys!

Redz, redz,

Kur ryuceits

Sudobruots –

Tam grybu

Puorlēkt puori!

– Lab, lab

Tepat vēļ

Klieveņā –

Kod dzaguzeite

Zvaneis,

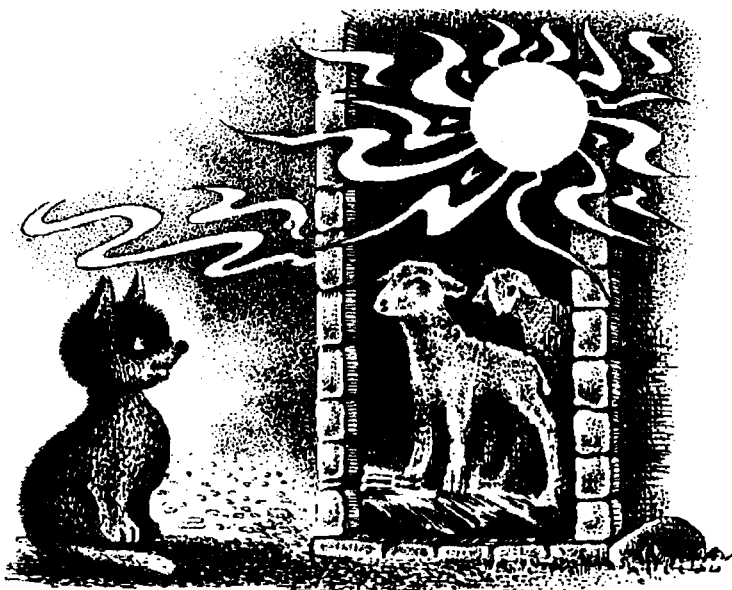
Ar zalta

Motim

Meitine

Myus zīdu pļovā

Ganeis.

• **Kaidi dzeivinīki (dzeivuli) dzeivoj mežūs, teirumūs, upēs**

? *Kuru dzeivinīku Latgolā ir vysvairuok? Kū jī ād? Kur kurs dzeivoj?*

aļņs (*Latgolā vysbīžuok saukts par brīdi*)

babrs

Caune sylu puordavuse,

Iudrys babru izlomova

brīds

Yuovereite nūpierkuse;

Kleivajom kuojeņom;

caune, cauneite

Vēļ šudiņ caunis bārni

Ka tev beja taisnys kuojys,

(meža) cyuka

Ar yuoveris īnaidā.

Kam pa laipys nalaipoj?

iudrs

Ai luoceit, plotkuojeit,

Ar vilceņu mežā brauču,

jenots

Kam nūmyni lynu dryvu?

Lelu kruovu vazumeņu;

kūrms, kūrmuļš

Tervis dieļ maņ juoīt

Veļc, vilceņ, rauduodams,

lopsa

Bez pyureņa tautēņuos.

Kam apiedi kumeleņu?

luocs

Pīci vylki vylku vylka

Kū tu, začēit, tupuļoj

sasks – pokuļš, sašoks

Par dyuņutu ezereņu,

Muna tāva teirumā?

sykspuorņs, plykspuorņs

Vysi pīci pīkusuši

Atskrīs muna tāva suni

Ar asteitis vyrpynova.

Nūvilks tovu kažuceņu.

sormuļš, sormuleņš – sormuļš, sormūleņš, sormuleits . . . .

styrna – meža koza

uopss

Vokors, syla yuovereit,

Aiz kaļneņa dyumi kiup,

vylks

Kod tiks' eglis viersyunē?

Kas tūs dyumus kiupynoj?

vuovere

Loba byus šei naksneņa

Sormuleits olu dora

začs, zakis

Pi ceļmeņa puorgulēt.

Kumeleņa pēdeņā;

zebīkste, luoseica – luosica

Solts kai lads, gords kai mads,

Navarieju atsadzert.

? *Kaidus dzeivinīkus tu vēļ zyni?*

• **Kaidys zivs dzeivoj myusu upēs, azarūs**

? *Ar kaidom zivim boguoti jyusu apleicīnis azari i upis?*

asars

grunduļs

keiss, čeiss – keišs

kugra, kugre – kruga, karyusa . . . .

leiņs

plauds

maileite, ausleja – uklejka, maļavka . . . .

(ihtioleģejā maileiti nu auslejys škir, sadzeivē jauc)

peikstuļs – škūbris . . . .

rauda

ruduss

seļava

**šķaunace, šķaunadze – šķaunacs, šķaunadze, šķaunedze,
šķaune, alants . . . .**

soms

vēdzele

zuts

Zaļa, zaļa leidaceņa

Vysus gryužus škurynoj;

Skaista, skaista bruoļu muosa

Vysys tautys kairynoj.

Kuo raudena raudovuos,

Kuo asars osorova?

Rauda raud zalis upis,

Asars dzila ezereņa.

Es nūguoju valātūs

Zaļu jyuru maleņā,

Atskrīn zaļa leidaceņa

Nūraun munu vaiņuceņa.

Ezereņš vyzuļuoja

Smolkajom(i) raudenom;

Navizej, ezereņ,

Nav bruoleni zvejņiceni.

● **Kaidi putni dzeivoj myusu mežūs, kryumūs, teirumūs, ganeibā, pļovuos, pūrūs**

? *Kurus nu putnim tu pazeisti? Kaidus vēl zyni?*

bezdeleiga – arleidza, arleiga . . . .

bolūds

Cilaveņa, gludgaļveite,

Ceiruleits, mozs putneņš,

dadzeits

Dzeisim gūvu paganeitu!

Augši skrēja dzīduodams:

ceiruļš

Tu zynovi duobūleņu

Dīvam nese lyugumeņu,

cilova

Deveņom lapeņom.

Lai dūd syltu vasareņu.

čakste, čaksteite – čakšs . . . .

Ak tu zalta laksteigola,

čivīte – kivīte, čiviste, kiviste

Tovu jauku dzīduošonu!

čurkste – žīre, krostu bezdeleiga . . . .

Maņ mameņa maizis deve –

dzaguze – dzagiuze, dzagūze . . . .

Es tik skaisti navarieju.

dzeņš

Nakiukoj, dzaguzeite,

Dzeneiņam raibi svuorki,

dzērve

Zidūšā uobeļneicā!

Tam drēbnīka navajag;

dziļneits

Jo tev nava cyta kūka,

Dzērveitei garys kuojys,

dzylna

grīze

Kiukoj nūdris galeņā.

Tai laipenis navajag.

ierbe – irbe, īrube, irube

Puputeite pupu prosa,

ierglis – ereļš

Ūzulā(i) sādādama;

iubele – jiubele

Ni maņ pupu, ni maņ zierņu,

Ni oruoja, acātuoja.

kikuts – stykuts, stykūts, štykuts, stykuons, štykuons, kikuons, Dīva uozs

(ornitologeļā kikutu nu mērkazenis škir, sadzeivē jauc)

krauklis

laksteigola

Grīze grīze rudzeišūs,

Teiņam guoju upis molu

mednis

Putpaleņa kuorkleņūs;

Putnu dzīšmu klauseitīs:

pacepleits

Grīze ēde teiru maizi,

Zeile suoce, žube vylka,

palāda, pyuce

Putpaleņa palavenis.

Laksteigola darynuoja.

pupuce, pupucs, pupuceits . . . .

putpalova, putpele, putpalāda, paipala . . . .

raudive – meža peile

Raudiveite, škebereite,

rubyns – rubuļš

Dyumi jauce azarā;

seiļš

Škir, muoseņ, svešus ļauds,

stārsta

Meklej sovu bruoleleņ'.

skūsvuorna – skūsvuorņš, kūvuorņš, čāguons,
čāguņš, čāgons, kiekā . . . .

sorkonkryuteits, svuopuļš . . . .

vonogs

Kur tu skrīsi, vanadzeņ,

vuolyudze

Voska cymdus maukdamīs?

vuorna

Skrīšu līpys apsavārtu:

zeileite, zeile

Soka – lela izauguse.

žogota

zvierbuļš – žeigurs, žeivurs . . . .

žugure, storks – storka, štorks, bacans, bacāns, bočaks, kalists, poļaks. . .

žubeite, žube

Zynu, zynu bruoļa sātu,

Navajag ruodeituoja;

Pi vuortēņu ūzuleņš

Masteitim zarenim,

Pa zorim strodi dzīd,

Viersyunē laksteigola.

stods – špogs, špoks . . . .

Žogota, rogona,

Skongola mēle,

Nasoki vylkam,

Kur goni gona!

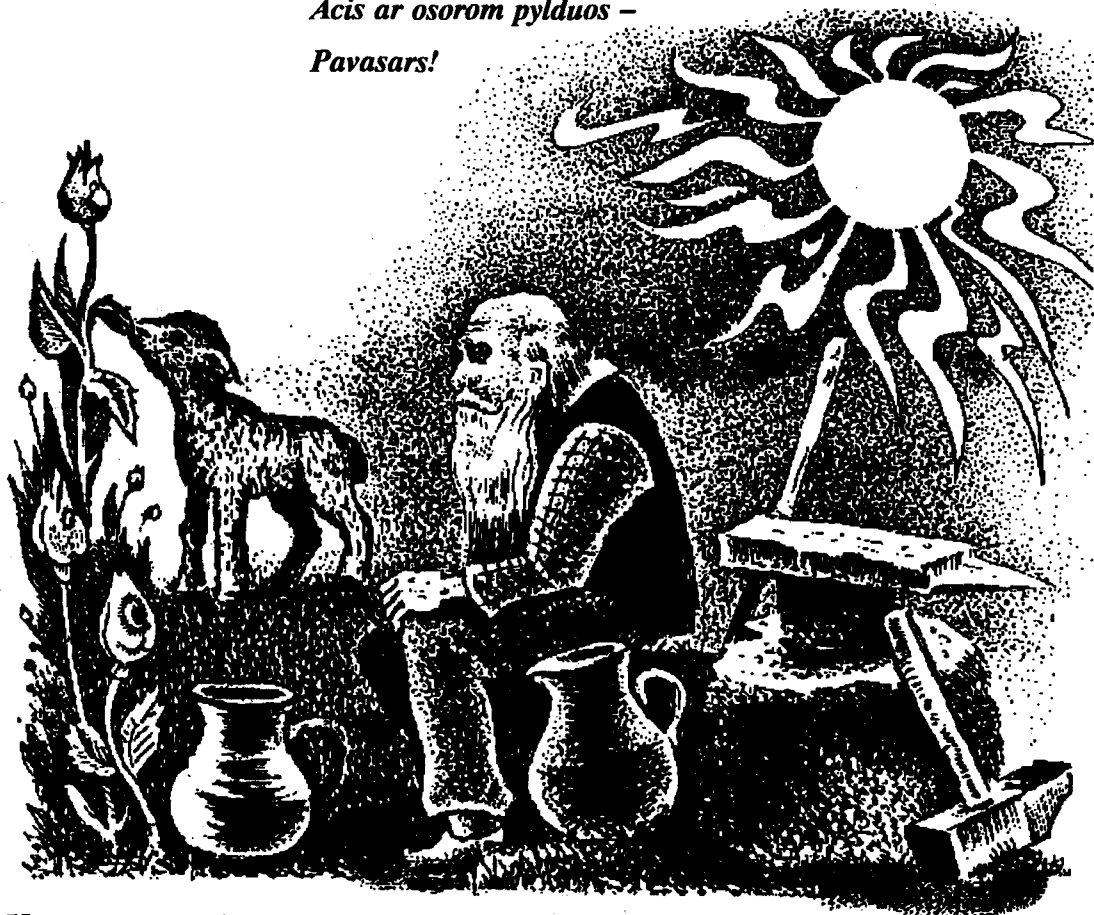
PAVASARS

Čyvnoj zvierbuleits zorā,
Aflidoj stradeni borā –
Pavasars!

Sauleite, mameņa, gluosta,
Zeileite, žubeite stuosta –
Pavasars!

Pumpureņš sauleitē smaida,
Jiereni zuoleitis gaida –
Pavasars!

Siermgaļvis sauleitē sylduos,
Acis ar osorom pylduos –
Pavasars!

? Kurs nu putnim čakstynoj, čyvnoj, krāc, krauc, sviļpoj, grīž, valk,
dzīd, žadzynoj, klabynoj, brāc, raud . . . ?

● **Kū ar kū Latgolā saleidzinoj**

? *Kaidus saleidzinojumus tu vēl zini?*

Actenis kai

Vaidzeni kai

Baileigs kai

Bāg kai

Ber kai

Dreb kai

Kladzinoj kai

Lāns kai

Vasals kai

Māms kai

Mute kai

Tīpeigs kai

Solts kai

Sorkons kai

Styprs kai

Stuov kai

● **Voi tu zyni, kũ nũzeimej itĩ izteicĩni?**

Kaidus izteicĩnus tu vėļ zyni?

Aug kai iz mĩļu!

Aizlikt sũli par kaidu.

Dareit par “paļdis”.

Dĩveņš barās.

Džieļš (gieļš) ād.

Īt kiulu vuolu (kiuliņ kiulinim).

Īt šketer meter.

Kai ar maisu systs!

Kauna nivĩnā acĩ!

Kod mĩtu tēs iz golvys!

Nabeja sātā, kod kaunu daleja.

Na tovu kozu tiergoj (tiergā vad)!

Ni capts, ni vyrts.

Ni pĩna, ni galis.

Nũkristeit nadzemušu.

Pylnā mutē runuot.

Tik acs napylnys.

Uoda da kauli.

Uozi lupt (plēst).

Vajag kai ēst (dzert).

Vuornys saudeit.

• **Voi tu zyni, par kaidu cylvāku soka tai?**

? *Kaidus cylvāku apzeimiejumus dzied tovā pusē?*

blauka   cacarka   droiska   gruobaļs   klouga   napraška
natiklis   pasauļa pluovs   piļcs   pļakša   pļuopa   reima
sābru (solys) slūta   snauška   suopuļs   šeļma   šīpla   tīpša
tyula   vēpla   vīgla dīna

? *Kaidus apzeimiejumus lītoj tova vacuomuote i vacaistāvs?*

• Kai (kuo, kei) kur runoj Latgolā

? *Kaidus dorba reikus lītoj ustobā?*

cepla slūta – pomeļņīks, požogs, požugs, pomals . . . .

saudekle – saudeikla, šaudeikla, šautive, atspūle, colonka, solonka . . . .

? *Kai sauc zyrga aizjyuga pīdarumus?*

sokys – komots, komats, komuts . . . .

? *Kaidys drēbis nosoj meitys, kaidys – puiši?*

lokots, skora, skusts, skarineite, skareņa, skusteņš – skūsteņš, auts . . . .

snuotine, lyndraki – lyndruki, ryndaki . . . .

? *Kaidus traukus i golda pīdarumus zyni vēļ?*

dakšēņa – dakšine, dakšs, sokumeni, videlcs, vidiļcs, videlka, vidzolka,
vidolca, gapele . . . .

lizeika – ližeika, luoška, luožka, karūte . . . .

škeivs – gaļdeņš, talerka, telerka, taļarka, tarelka, tarerka, tereļcs, telercs,
teliečs, sterveļdžs, teļvierdzs . . . .

? *Kaidus sātā taiseitus iedīņus ād (ēde ogruok) tovā sātā, cytur Latgolā?*

bīzpīns – siļdeits pīns, pameikstais, sipisnīks, sibisnīks, tuorogs, tuorags . . . .

ryguļs, rygušņīks – blyžgyns, blyugžyns . . . .

? *Kaidys ūgys aug jyusu mežūs, kryumūs, pūrūs?*

luocinis (ūgys) – meiklinis, spradzinis (*ar nūzeimi luocinis*), glažys . . . .

reibinis – girtuoklis, girtinis, zilinis, gailinis, pjanicys, ganabolis . . . .

? *Kaidi augi aug jyusu apvydā? Kuri ir nazuolis, kurus losa zuoļu tejom?*

kasteri, girsa – kasteli, luočauzys, luocauzs . . . .

kukuži, vaivierni – kukuči, veiviernis, baguni, bagoni, bagumi, beguni . . . .

viejdriekšni, viejgrīzte – vejdriekšnis, vejgrīzts, vejgrīški . . . .

? *Kaidi ir ruopuli, kustūni, mosolys?*

škierzlots, kirzaka – škierzlats, škirgata . . . .

muša, myusa – . . . .

? *Kaidus vuordus tu zyni, kuri pi jyusu atsašķir nu kaimiņu pogostu?*

Par kurom nasakriteibom cylvāki lobpruot pasasmej, par kurom syrduos?

*Kaidys atšķireibys tu moni sovū klasisbīdru runā? Pavaicoj, kai kurs nu jim sauc **varaveiksnu**?*

Varaveiksna – Dīva jūsta, Dīva kūpls, Dīva duga, zaļvērte,
dzelvērte, dzelvēdere, garveļce, garvēdzele, garvēdze,
gardace, dardedze . . . .

Izvaicoj vysus, izzynoņ vysu, bet nivīna nikod naapsasmej!

• Kai sauc itūs priekšmatu? Kur tūs litoj?

SYMTS VUORDU VUORDNEICA

abryuss rūcinīks, dvīļš

adini vosorys rudzi

aizlejs pīdava iedīņam

apleicīne apkuortne

asāks nalela duorza pļaveņa

aši, gryuži, gēgele pūra zuole

atbuost apnikt

atkaļņš kreiliska adejuma vaļneits

biņdzuks, kuļuks, kuliks, sertuks veirīšu svuorki

bondars bucinīks, bucu i cytu kūka trauku taiseituojs

ceinakls, plāsums leidums

čaravuot būrt

čāpuki luočpurni (*siens*)

depe kepa

dierva dryva, teirums

dyrvuons nu jauna aizlaista zeme

druobli nalobs laiks ar slapņu snīgu

dziernyuklis, dziernyukss ziernyuklis

galdaine lelais placu lokots ar gaļdenim (kvadratenim)

gleizds zylais muols, *ari* muolaina zeme

grabastuot kuoršuoit jumtu

gulcs, guldzs, guldzīņš škidruma daudzums, kū var nūreit vīnā reizē

īspāks īspieja, variešona

jerums geraneja (*ustobys puče*)

kakažys jumta spuoris

karklis redelis, kur vuškom sīnu īlikt

kirluons zylvu ierglis

klaidys napareizeibys izrunā, raksteibā

kleivs leiks

komins škūrstyns

(s)kraucs šiviejs

kruši dreži

kūpls zyrga lūks

kūzuls, puļciņš bišu aviļš kūkā; putnu būreits

kuormi saimnīceibys ākys

laiceit taupeit

laičine, leičine (*dzaltonuo*) iudiņa rūze

lāpuoni mīreigs, lāns snīgs lelim pykim

lāsona izacāta valāna

lāvs nadziļš, sakls; sleips

līšaiški aukla voi gumeja sīvīšu garūs zeču saturiešonai

liuņš grymuša vīta, kura leigojās zam kuoju

lyzguot(īs) laizeit(īs)

marudeit(īs), maradzeit(īs) kavēt(īs)

masteits sasavejs, izalūcejs

mauduotīs, myuduotīs peļdētīs

meikstūne atkusnis

merkavuot mieginuot

morgs, veļums pleivurs

mosns izveiceigs, veikls

naramūņš namīreigs cylvāks

nūceja cereiba

nūgrauduot nūbrucynuot, nūgryust

opors iudiņa paļts; prūds

ozbors (*mīžu*) putruomi

pasaiņs rūkturs (*kūka*) traukim, kas suokumā taiseits nu striča
pasāgs leigovys pyurs
peiss puorsapūruojīs mežs
pelieji, peliejys, peliejumi vērmelis
piļceit lutynuot
pirētīs, pīkt sirdeitīs
pīrūti, pastaini sīvīšu kraklu zamejuo mola, dašyuta nu rupuoka

auduma

pynats, pynatis naktis, kod speid pylns mieness
pleickuotīs šļakstynuotīs
plykspuorņs sykspuorņs
prygons klaušu laiki
puorneicāns kurkulāns

rataste žurka

rytavyns rotu skrytuļu ībraukti gruoveiši

sarkanis sorkona vokora bluozme

saušņojs myltains

sāms raibs (*malns ar boltu*)

seits paieds

serkys sārkcūceni

smel̄ts rejys, pyunis, orūda smolkumi

smuts nalobais, valns

spaits saulis stors

strucs ols buca

suprātkys, suprātka spriessņonys (vierpšonys) tolka; vakariešona

suotns suoteigs

sūplok tyvi kluot pi kaida (blokum)

šal̄teņa nagars laika spreids

šaucs kūrpnīks

šautre bulta; nūdruožts kūceņš

šārmys, šārpys drabuli nu puorbaimis

šērve nateirumu kuorta iz mīsys

šyba, zveina lūga ryuts
šuke, suke, suče trauka lauska
šuple, laiška līkškere
švuorbuotīs greiļuotīs, šyupuotīs, ar gryuteibom stuovēt iz kuoju

teļst, teļzt nagauseigi dzert
traikšeit, traikškeit saškaideit

uomeitīs, uoveitīs mēdeitīs, blieņuotīs, smīdynuot cytus

ūlinīks, ūluoknis, pontuogs ūlu kuļtiņš

vapna dzāstī kaļki, kaļči
vyrums, viriņš zupa
voits vagars
voskons dzaltons
vursuļuot runuot naskaidri, sev zam daguna
vuodēt kaitēt, byut kam par slyktu

zababons maļdeigs ticiejums
zlaukts, zlaugts gara kūka sile mysys tacynuošonai
zuopere, zuopers aizparāta ūla

žibactenis, speidaceitis zyluos vyzbuleitis
žeiveri zuodža skaidys
žyžuons, žyžērne pelaški
žvyrs rups grants ar akminim, *ari* grants

 Veidoj pats sovys pusis vuordu vuordneiceņu!

LATGALĪŠU ĀBECIS

Ir zynomys apmāram **treisdesmit** latgališu ābecis. Tuos, prūtams, ir atšķireigys gon piec materiala izkuortuojuma i daudzuma, gon tuo satura, gon ari adresata.

Ostonpadsmytā i pat deveņpadsmytā godu simtinī sastuodeituojs parosti lyka ābecē vysu, kū piec juo dūmom zemņīkam vajadzātu zynuot vyspyrmom kuortom. Dieļ tuo ābece, katehisms i lyugšonys parosti beja sakūpuotys vīnā gruomotā. Seņuok ābeci ari sauce cytaižuok – par **lementaru**, **lementeri** (nu pūļu *lementarz*, saleidzynojs ar lītuvišu *elementorius*).

Ābecis vysbīžuok beja paradzātys zemņīku dālim – “puiškynīm”, par tū, ka meitinis ogruok školā natykā laistys. Nu burtu muoceibys papyldynuojumim – pamuoceibom, “pīlikšonom” – bīži radzams, ka vuicomī školāni nabyus vys bārni, bet gon lelī, kuri būksteriešonys ceļā lauzeisīs gruomotys gudreibuos.

Tikai 20. godu symtā pasaruodeja latgališu ābecis, kurys dūmuotys na tikai puikom, bet vyspuor Latgolys latvišu bārnim; izzyud būksteriešonys vyingrynuojumi, pasaruoda bārnu izpratnei pīmāruoti teksti, kurus papyldynojs ari zeimiejumi.

Par pyrmūs ābeču raksteituojsim (tulkuotuojsim) ziņu tryukst. Latgališu originalābeču autori ir bejuši: **Fraņcs Kempis** (juo ābecis lītuoja 20. g.s. pyrmajā godu dasmytā), **Eduards Kozlovskis** (20. g.s. ūtrais godu dasmits), vāluok – **Fraņcs Trasuns** i **Nikodems Rancāns**, kuri laiž tautā jau daudz pamateiguok izstruoduotus un bārnim vairuok pīmāruotus lementarus.

Nu 1925. goda Latgolys školānu reiceibā ir na tikai originaldorbi, bet ari puorlykumi nu lejys latvišu (vydsdialekta) ābeču.

Latgališu lementari raksteiti atšķireiguos ortografejuos. 18. g.s. i 19. g.s. izdūtūs ābeču sastuodeituojsi izmontuojuši pūliskū raksteibu, kaut ari 1863. goda lementars jau dīzgon precizi ruoda latgališu volūdys īpatneibys.

Tuoļuok dūtajam latgališu ābeču hronologiskajam sarokstam par pamatu jimts Valerejys Seilis “Sistematiskais leidz 1935. godam latgališu izlūksnē izdūtūs gruomotu ruodeituojs” (Rēzēknē, 1935), kurs nadaudz papyldynuots. Ābeču nūsaukumi dūti originalraksteibā.

1768	Elementarz łotewski z abecadłem..	Viļņa
1775–86	(ābece latgališu raksteibā latvišu katuolim)	?
1788	(ābece ar nūdaļu uzrokstim pūļu volūdā)	?
1820	Mociba łasiszonas gramatu kurzemiszku..	Viļņa
1824	Mocieyba łasieyszonas..	Viļņa
1835	Eysa mociba del mozu barnu..	Viļņa
1839	Eysa mociba del mozu barnu..	Viļņa
1849	Ejsa mociba del mozu barnu..	Viļņa
1855	Eysa mociba del mozu barnu..	Dineborga (Daugavpiļš)
1856	Eysa Mociba del mozu barnu..	Viļņa
1857	Pylns Elementiers diel ziemniku puiszkinu	Viļņa
1863	Pylns Elementiers diel ziemniku pujszkinu	Viļņa
1867	Eysa Mociba del mozu barnu	Darpata (Tartu)
1900	Elementara mocība	Pieterburga (Sanktpīterburga)
1902	Jauns Elementars..	Reiga
1903 (?)	Pilns Elementiers Diel ziemniku Puiszkinu	Tilzīte (Tilzeite)
1903	Pylns Elementiers diel ziemniku puišķinu	Reiga
1905	F. Kemps. Lementars aba moza Abece..	Cāsi
1906	Pilns Elementiers diel ziemniku puiszkinu	Tilža (Tilzeite)
1908	F. Kemps. Lementars mozim Latvišu barnim	Dvinska (Daugavpiļš)
1909	F. Kemps. Lementars aba moza abece..	Dvinska (Daugavpiļš)
1909	F. Trasuns. Abece. Elementars Latgališu bērnim	Pieterburga (Sanktpīterburga)
1916 (?)	Lementars	?
1917	E. Kozlovskis. “Lementars” del mozim barnim	Rēzekne
1918	E. Kozlovskis. Lementars del Mozim bērnim	Rēzekne
1918	A. Dirvans. Mozi draugi Sibīri	Tomska

1921	F. Trasuns. Abece latgališu barnim	Reiga
1921	F. Trasuns. Abece Latgališu barnim	Peterburga (Sanktpīterburga)
1921	Abece	Reiga
1921	E. Kozlovskis. Elementars mozim barnim	Reiga
1921	E. Kozlovskis. Lobò sàkla. Abece	Rēzekne
1922	E. Kozlovskis. Lobò sàkla. Abece	Rēzekne
1923	N. Rancāns. Lementars del mozim bārnim	Reiga
1923	S. Svenne. Mozō ābece..	Reiga
1924	S. Svenne. Mozō ābece..	Reiga
1925	S. Svenne. Mozō ābece..	Reiga
1925	L. Paegle. Vōlyudzes šyupuļš	Reiga
1926	S. Svenne. Mozō ābece..	Reiga
1927	S. Svenne. Mozō ābece..	Reiga
1929	S. Svenne. Mozō ābece..	Reiga
1929	V. Snarskis. Abece mojā un skolā	Rēzekne
1931	S. Svenne. Mozō ābece..	Daugavpiļš
1933	S. Svenne. Mozō ābece..	Daugavpiļš
?	I. Meikšans. Latgališu ābece	Novosibirska

Atsevišķys latgališu ābecis atrūnamys J. Mišina Fundamentalajā bibliotekā Reigā, Rēzeknīš nūvodpietnīceibys muzejā, kai ari pi privatpersonu.

Itei latgališu ābece īrauga dīnys gaismu gondreiz sešus godu dasmytus piec tuo, kod izdūts pādejais latgališu lementars.

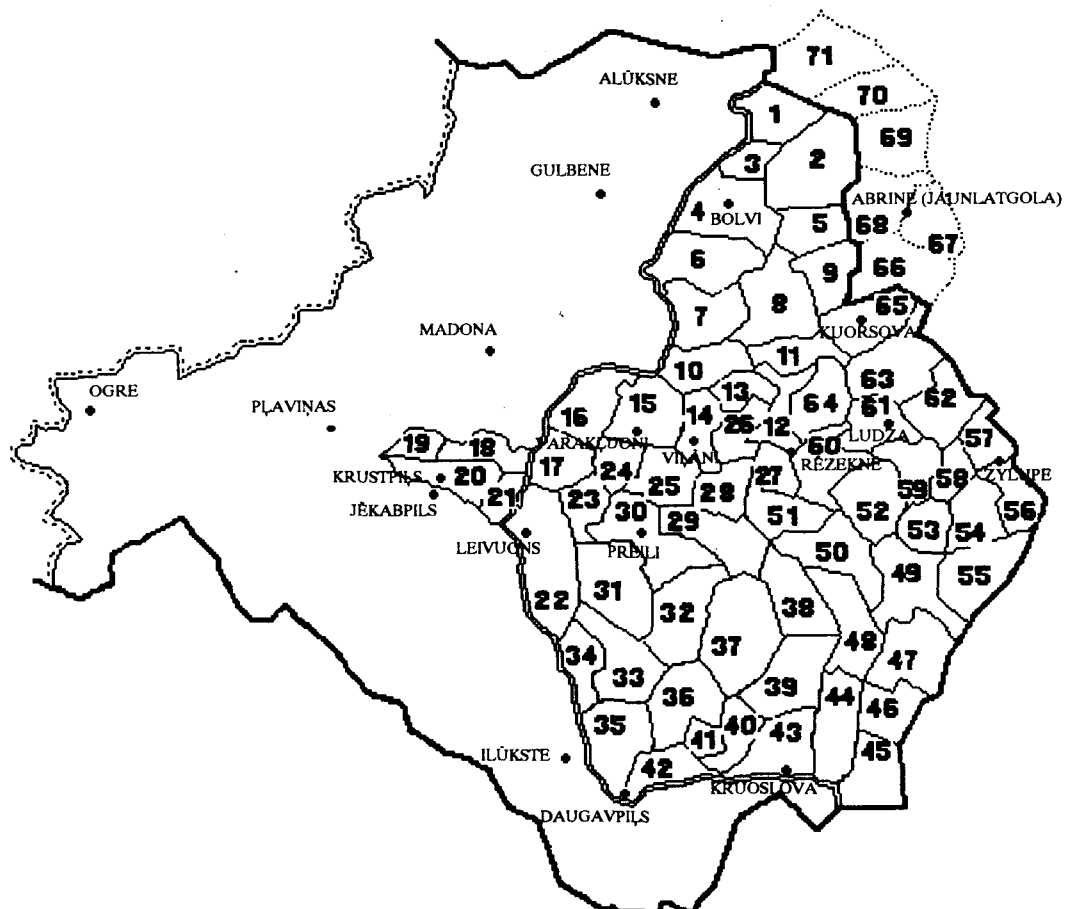
Jurs Cybuļš

LATGOLYS POGOSTU SAROKSTS

- Aglyuna – 37
Aivīkste – 19
Aizkaļne (Juosmuiža) – 32
Atašīne – 17
Augšpiļš (Vyšgoroda) – 67
Auleja – 39
Baļtinova – 9
Bieržpiļš (Bierži, Domopole) – 7
Bieržgaļš – 64
Bikernīki – 41
Bolvi – 4
Borkova – 16
Brigi (Janovole) – 57
Cybla (Eversmuiža, tautā Verasmuiža) – 62
Dagda – 48
Drycāni – 13
Ezernīki (Bukmuiža, Vainodi) – 49
Gaigalova – 10
Gaļāni (Vydsmuiža) – 25
Gauri – 66
Indra (Pīdruja, Pīdrujska) – 45
Istra – 54
Izvolts – 40
Kacāni (Kačanova) – 71
Kapeni (Kapinī) – 38
Kaunata – 52
Kolups – 33
Krustpiļš – 20
Kruoslova – 43
Kuorsova – 65
Leiksna – 35
Leivuons – 22
Līpna – 1
Lynova (Tolkova) – 69
Makašāni – 12
Malta (Rozentova) – 51
Medni – 18
Mērdzīne (Mihalova, tautā Mikalova) – 63
Naujīne (Malinova, tautā Jezupova) – 42
Nautrāni (Zaļmuiža) – 11
Neicgaļš – 34
Nierza – 58
Ondrupīne – 50
Osyuna (Osyuns) – 47
Pasīne – 56
Pylāda – 59
Preili – 30
Pūrmola – 68
Rāzna (Rozenmuiža, tautā Razaļmuiža) – 60
Rudzāti – 23
Ruguoji – 6
Rundāni – 53
Ružyna – 28
Rūbežnīki (Pystynā) – 46
Sakstagols – 26
Sylajuoni – 29
Skaista (Izabelina, tautā Zabalina) – 44
Stiernīne – 24
Škaune (Ļandskorona, Landskorona) – 55
Škilbāni – 5
Tilža (Kokorova) – 8
Upmola – 70
Ūzulainē (Ūzulmuiža) – 27
Varakļuoni – 15
Veiksna – 3
Veipe (Mežamuiža) – 21
Viļaka – 2
Viļāni – 14
Vyški – 36
Vuorkova – 31
Zviergzdīne (Zvierzdīne) – 61

ADMINISTRATĪVAIS ĪDALEJUMS LEIDZ 1940. GODAM

- Latvejis rubeža
- Latgolys pogosti, kurus 1944. godā pīvīnuoja Krīvejai
- Latgolys pogostu rubežys
- Augšzemņiku dialekta (kūpā ar puorejys izlūksnem storp
vyds- i augšzemņiku dialēktu) rubeža
- =====** Latgalīšu literaruos rokstu volūdys apvyds

Sabiedrība "Lielvārds", 228321, Lielvārdē, Gaismas ielā 1.
Reģ. apliecība Nr. 2 – 0686. Iespriests valsts uzņēmumā
"Madonas tipogrāfija", 229220, Madonā, Saieta laukumā 2.
Pasūt. Nr. 762

J.Cibulis, L. Leikuma
Latgališu ābece (lementars)
2. daļa

"LIELVĀRDS", Lielvārde, 1992

Sabiedrība "Lielvārds", 228321, Lielvārdē, Gaismas ielā 1.
Reģ. apliecība Nr. 2 – 0686. Iespriests valsts uzņēmumā
"Madonas tipogrāfija", 229220, Madonā, Saieta laukumā 2.
Pasūt. Nr.752